

Szabó András Péter

Melchior Genersich rövid lőcsei krónikája (1108–1552)¹

2003-ban a szepességi jogkönyvek és városkönyvek ismert kutatója, a germanista Ilpo Tapani Piirainen (1941–2012) egy rendkívül értékes 16. század közepi forrást tett közzé.² A kiadás alapjául szolgáló százhatvannégy lapos, díszesen kivitelezett negyedréti kötetet nemrégiben mi is szemügyre vehettük. A kézirat a szepesi jog (Zipser Willkühr) jelenleg ismert legjobb változatán, az 1404-es kassai tanácsi szabályzat egy másolatán, más jogi szövegeken és recepteken túl két rövid német nyelvű krónikát is tartalmaz. Az egyik az özönvíztől 1099-ig sorol fel világtörténelmi eseményeket és időközöket, láthatóan a wittenbergi történelemszemlélet jegyében. Nem önálló munka, hanem jegyzet a Johannes Carion-féle népszerű német világkrónika (1532) valamely korai kiadásából. A másik egy szepességi krónika, amely az 1433-tól 1547-ig terjedő időszakot mutatja be, de súlypontja az 1530 és 1538 közötti, Lőcse számára igen viharos esztendőkre esik. Az 1546. és 1547. évek során már európai eseményeket is ismertet.

A kéziratot szemügyre véve szembesültünk azzal a ténnyel, hogy Piirainen a kötet latin nyelvű részeit teljesnek szánt kiadásából említés nélkül elhagyta, több jogi természetű szöveg mellett erre a sorsra jutott egy rövid latin nyelvű krónika is. Némi kutakodás után fény derült arra, hogy ez az érdekes elbeszélő forrás nem teljesen ismeretlen. Karl Wagner ugyan az *Analecta Scepusii sacri et profani* szepességi krónikákat tartalmazó második kötetében nem közölte, ám legkésőbb a negyedik kötet megjelenésének idején, tehát 1778-ban már ismerte, hiszen Thurzó (V.) János életrajza kapcsán egy helyen szó szerint idézi.³ A krónikából a következő történészgenerációk nem merítették, de magát a kéziratot valószínűleg többen is kezükbe vették. Pontosan száz évvel

¹ A kutatást a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatta, lőcsei tartózkodásomat pedig az *Állami és nemzeti reprezentáció az újkori Magyarországon: A magyar uralkodókoronázások és a Szent Korona (1526–1916)* Lendület-projekt finanszírozta. Köszönettel tartozom Pálffy Gézának, hogy lehetőséget biztosított a munkába való bekapcsolódásra, és segítséget nyújtott a tárgyi jegyzetek elkészítésében. Szeretném továbbá köszönetemet kifejezni a Lőcsei Állami Levéltár (Štátny archív v Levoči, a továbbiakban: ŠAL) igazgatójának: Dr. František Žifčáknak, levéltárosának: Mgr. Monika Fekiačovának, illetve volt igazgatójának: Dr. Ivan Chalupeckýnek tanácsaikért és szakmai támogatásukért.

² PIIRAINEN, 2003. A mutatók nélküli forráskiadvány nem közli a kézirat felépítését. A két német nyelvű krónika: (Uo. 153–154, ill. 199–203.) Piirainen rövid szepességi krónikákat közlő poszthumusz kiadványában újra megjelent: PIIRAINEN–POLLÁKOVÁ, 2013, 157–164. A finn germanista a két elbeszélő forrást egészen röviden bemutatta a szepességi krónikákról írott összegzésében is: PIIRAINEN–SKÁLA, 2004, 24–26.

³ „Rei vestigium habeo in diario Melchioris Genersich Leutschoviensis, qui haec manu coeva adnotavit: [...] Majd szó szerint idézi a bajmóci vár 1549. évi, illetve a szepesi vár 1550. évi birtokbavételéről szóló két, nem egymást követő bejegyzést. WAGNER, 1778, 89–90.

később, 1878-ban még használta Münnich Sándor (Alexander Münnich, 1843–1918) szepességi helytörténész, majd a 20. század első felében nyoma veszett, hiába kereste az evangélikus iskolázás történetét összefoglaló Szelényi Ödön, és a szepességi egyháztörténet monográfusa, Bruckner Győző.⁴ A második világháború után a Szepesbélán élő Josef Vojtas (1906–1977) katolikus pap és amatőr helytörténész tulajdonában bukkant fel. A Lőcsei Állami Levéltár 1975-ben mikrofilmet készített a kéziratról,⁵ majd Vojtas halála után megvásárolta, és a „XI szepességi város jogkönyve” néven elhelyezte a vegyes eredetű iratok gyűjteményében, ahol ma is megtalálható.⁶

Szerencsés módon pontosan tudjuk, ki a kézirat összeállítója és leírója, hiszen a kötet két oldalára (f. 140v–141r) bevezette az 1507 és 1523 közötti időszakot áttekintő rövid, és természetesen hiányos önéletrajzát,⁷ amelyben a nevét is megadja: Melchior Genersichnek hívják.⁸ Nem más tehát, mint a 18–19. század egyik meghatározó szepességi értelmiségi családjának őse.⁹ Korai éveiről semmit nem tudunk. 1507-ben, Thurzó Szaniszló olmützi püspöki működése (1497–1540) alatt vándorolt ki Körmöcbányáról a morvaországi Kremsierbe (ma: Kroměříž, Csehország), Thurzó püspöki rezidencia-városába, ahol egy évig az iskolában maradt a helyi kántornál, Hans Brennernél. A nem teljesen egyértelmű megfogalmazásból úgy tűnik, hogy itt tanulmányokat folytatott.¹⁰ 1508-ban fél éven át a közeli Tobitschauban (ma: Tovačov, Csehország) működött kántorként. Ezután kilenc évig a Wilhelm (II.) von Pernstein (Vilém z Pernštejna, 1438–1521) környezetéhez tartozó Melchior von Kalckreuth lovas szolgája volt annak Boroszló (Breslau, ma Wrocław, Lengyelország) melletti birtokán, tehát Sziléziában.¹¹ 1517 körül a szintén sziléziai Liegnitzbe (ma: Legnica, Lengyelország) költözött át, ahol két évig II. Frigyes liegnitzi herceg (1516–1526) udvarában kereste a kenyerét egy-

⁴ SZELÉNYI, 1917, 53; BRUCKNER, 1922, 160–161.

⁵ ŠAL mikrofilmgyűjtemény A 11. filmtekercs. Jozef Vojtas személyéről: KOLLÁROVÁ, 2006, 425–426.

⁶ ŠAL Zbierka písomností rozličnej proveniencie (A továbbiakban: ZPRP) Nr. 2. Právna kniha XI spišských miest 1552 a 1630–1680. (Rechtsbuch der XI Zipser Städte).

⁷ Több értelemzavaró olvasati hibával terhelt kiadása: PIIRAINEN, 2003, 207–208.

⁸ Melchior Genersichről Münnich Sándor egy rövid életrajzot is írt, ám ehhez a rendkívül ritka tanulmányhoz eddig nem tudtunk hozzáférni. Samuel Weber bibliográfiájában: „Münnich Sándor: Genersich Melchior, egy tanító élete a XV. században. A szepesmegyei tanítók Poprádon 1878-ban tartott XVII. közgyűlésének jegyzőkönyvében. Külön lenyomatban is megjelent.” WEBER, 1895, 119. Bruckner Győző és Szelényi Ödön leírása szerint azonban egy német nyelvű írásról van szó, vagy legalábbis van ennek egy német változata is: MÜNNICH, 1878; SZELÉNYI, 1917, 53; BRUCKNER, 1922, 161. A periodika, ahol a rövid életrajz megjelent, valószínűleg a Zipser Lehrer-Verein évkönyve.

⁹ A pozsonyi Comenius Egyetemen tanító Maria Tischler az 1990-es években fel kívánta dolgozni a család történetét, ám tudomásunk szerint a kutatási terv (Das Zipser Bürgergeschlecht Genersich in der Kontinuität der Zeit) végül nem valósult meg.

¹⁰ „Bin ich bey Hanns Brynner blieben auff der Schuh, der ist die selbige Zeÿt Cantor do gewesen. Ist geschen im Jar 1507.” ŠAL ZPRP Nr. 2. f. 140v.

¹¹ „Item dennoch bin ich eÿn Reÿtther worden beÿ dem althenn Bern Steÿner meÿn Edel Mahnn. Dem ich gedint hab, der hatt Melcher Kalckreÿther gehaÿßenn, beÿ Bressel haben sie ÿre Wonungk gehabt, dem hab ich gedint ganczer 9 Jar.” ŠAL ZPRP Nr. 2. f. 140v. A „Reiter” itt nyilvánvalóan „berittener Knecht” értelemben szerepel. Erdemes megjegyezni, hogy Tobitschaunak, az előző állomásnak birtokosa éppen Pernstein volt.

házi énekesként. Rövid kallódás után 1518-tól a Liegnitzcel szomszédos Jauerban (ma: Jawor, Lengyelország) kapott kántori állást, ahol egy évvel később meg is házasodott. Az életrajzában szereplő utolsó esemény Martin fiának születése az 1523. évben. Nem tudjuk pontosan, mikor került vissza a Magyar Királyságba. Lőcsén valószínűleg iskolai tanítással kezdte pályáját, Caspar Hain kései összeállítása szerint 1535-ben már a belső tanács tagja, 1546-ban pedig a város bírása.¹² Ahogy azt Genersich a krónikában leírja, az 1550. évi nagy lőcsei tűzvészben az elsők között égett le a háza. 1552-ben megint tanácstagként említik.¹³ A szakirodalom Münnich Sándor nyomán azt állítja, hogy 1552-ben egy rövid, lutheránus szellemű kátét is közreadott,¹⁴ ám ennek a nyomtatványnak (?) a 20. században már senki nem akadt nyomára. Egyelőre nem tudjuk pontosan, mikor halt meg, 1560-ben még szerepelt a neve a háztulajdonosok között, 1570-ben már nem,¹⁵ tehát valószínűleg az 1560-as években távozott az élők sorából.

A tanácstag Melchior Genersich a teljesen saját kezű szépírási kéziratos minden bizonnyal a városi levéltárat szinte teljesen elpusztító 1550. évi nagy lőcsei tűzvész után állította össze, amikor szükségessé vált a jogforrások újbóli számbavétele. A kéziratos bibliai büntetésekről szóló szakaszának végén a köszvényes kompilátor a kötetbe vezetés idejét is megadja: 1552 farsangján (f. 104r).¹⁶ Valószínűleg a kötet többi eleme sem sokkal későbbi. E helyütt nem bocsátkozunk a forrás részletesebb elemzésébe, csupán öt megjegyzést teszünk: 1. Nem véletlen, hogy a krónika egy jogkönyv részeként maradt fenn. A szepesszombati krónika (997–1457) szintén a Zipser Willküher egy példányához csatlakozott.¹⁷ A középkorkutatás már felhívta a figyelmet arra, hogy a rövid lélegzetű magyarországi krónikák a 15–16. században gyakran fonódnak össze jogi szövegekkel, törvénykönyvekkel.¹⁸ 2. Ahogy ezt a jellegzetes szövegromlások is mutatják, a krónika egész bekezdéseket másol ki egy korábbi, világi tematikájú szepességi elbeszélő forrásból, és támaszkodik a menedékkői karthauzi krónikára is. 3. Egészen 1550-ig komoly szövegbeli átfedéseket lehet felfedezni Caspar Hain 1684 után írott terjedelmes lőcsei krónikájával (igaz, Hain a máshonnan átvett mondatokat gyakran németre fordítja). Bár egyelőre azt sem tudjuk kizárni, hogy a kései krónikás használta Genersich szövegét, Hain azonos eseményekhez kapcsolódó többletei miatt inkább arra kell gondolnunk, hogy közös forrásból merítettek. 4. A krónika írását valószínűleg 1552 nyarára tehetjük. Időrendben az utolsó ismertetett esemény az 1552. augusztus 9-i palásti ütközet. Ha az írás később született volna, a szerző aligha hagyta volna szó nélkül az egri

¹² HAIN 1910–1913, 93. 377. A megfogalmazás alapján valószínű, hogy Hain a bírói működésre vonatkozó adatot valamilyen városi iratból merítette. Genersich 1535. évi tanácstagságát igyekeztünk Conrad Sperfogel krónikája (1515–1537) segítségével ellenőrizni, ám az 1530-as évek városi tisztújításainál nem találtuk Genersich nevét.

¹³ ŠAL MML XXI/2. p. 11.

¹⁴ BRUCKNER, 1922, 160–161.

¹⁵ ŠAL MML XXI/57a. 112. (1560) Az 1570. évi telekfelmérés során már hiányzik neve a háztulajdonosok közül. Uo. 208.

¹⁶ PIIRAINEN, 2003, 143.

¹⁷ DEMKÓ, 1891, 2–4.

¹⁸ MIKÓ, 2013, 125–127.

ostromot. 5. Bár Caspar Hainnak a korábbi forrásokat szintetizáló nagy műve nyomán az a benyomásunk lehet, hogy a szepességi krónikásokat csak a helyi események érdekelték, ám ez pusztán a 17. század végi krónikás tudatos válogatásának következménye. A legtöbb szepességi szerző figyelme ugyanis az országos, sőt európai eseményekre is kiterjedt. Az 1551–1552. évi magyarországi várháborút, illetve a birodalmi vallásháború történéseit követő krónikánk ennek jó példája.

Melchior Genersich egyszerű latinságú krónikáját a betűhívhez közeli átírásban, az értelmezéshez szükséges tárgyi jegyzetekkel ellátva közöljük.¹⁹

Forrás

Annotaciones antiquitatum partibus Hungarie ab anno 1108

[1108] Colomannus, rex Hungariae²⁰ convencione facta in Antiqua Villa²¹ cum Boleslao rege Polonie²² in territorio Scepusiensi²³ fhoedus inierunt auxilia mutua pollicentes, et in rebus foederis Stephanus,²⁴ filius regis Colomanni Hungarie accepit Judith, filiam Boleslai regis Polonie, cui pro dote assignavit terram Scepusiensem. Et ab

¹⁹ A forrás a kötet (ŠAL ZPRP Nr. 2) 150v–156v oldalain található. Átírásunk a következő pontokon tér el a teljesen betűhív átírásoktól: 1. Értelemszerűen átalakítottuk az eredeti központosítást. 2. A nagy kezdőbetűket a mondatokon belül a tulajdonnevekre és népevekre korlátoztuk. 3. Az „u” és „v” használatát a humanista latin nyelvi normához igazítottuk, kivéve a tulajdonneveket. 4. Feloldottuk a rövidítéseket, kivéve a római számok jellegzetes középkorias írásmódját (pl. V C = 500). Megtartottuk azonban a szöveg minden egyéb sajátosságát, megőriztük a bekezdéseket, az aláhúzásokat, a szabálytalan szóalakokat és speciális karaktereket. Hogy a szövegromlásokat érzékeltessük, azokat a főszövegben nem javítottuk, hanem szögletes zárójelbe tett felkiáltójellel hívtuk fel rájuk a figyelmet, a helyes alakot pedig, ha ez indokolt volt, lábjegyzetben adtuk meg. A forrás oldalszámozását szintén szögletes zárójelben tüntettük fel. A szövegben szereplő ünnepneves keltezéseket dőlt zárójel alkalmazásával a főszövegben oldottuk fel. Azt a néhány rövid kiegészítést, amelyet a szöveghez, még a 16. század folyamán egy másik kéz fűzött, a főszövegben hagytuk, ám kurzivalással jeleztük. A tárgyi jegyzetek elkészítése során – ha nem hivatkozunk más forrásra vagy szakirodalomra – a standard magyar történeti kronológiát (*Magyarország történeti kronológiája*, 1982), illetve az európai események kapcsán a Wikipédia német és angol verzióit használtuk.

²⁰ Könyves Kálmán magyar király (1095–1116).

²¹ Ófalu/Altendorf, Szepes megye (ma: Spišská Stará Ves, Szlovákia). Falu, utóbb mezőváros Késmárktól északra, a mai szlovák–lengyel határhoz közel. Valójában a Berzeviczy család telepítette valamikor a 14. század elején, korábban erdőség volt a helyén. (FEKETE NAGY, 1934, 238–239.) A szepességi krónikahagyomány tévedése valószínűleg arra vezethető vissza, hogy Ófalu a 15. században több lengyel–magyar királytalálkozó helyszínéül szolgált.

²² III. Boleszló (Bolesław III. Krzywousty) lengyel fejedelem (1107–1138).

²³ Scepusium (melléknévi alak: Scepusiensis) a Szepesség (Zips/Spiš) latin neve.

²⁴ II. István magyar király (1116–1131).

eo tempore Scepusium in proprietatem et juris dictionem²⁵ Hungarorum cessit atque pervenit, ut patet in cronica Polonorum.²⁶

1114 Stephanus, filius eiusdem in regem susceptus est rex XI.²⁷

1227 Scepusiensis castrum²⁸ [?]

1241 Sub Innocencio papa quarto²⁹ regnante in Hungaria Bela rege quarto³⁰ Bathus rex Mangalorum seu Tartharorum³¹ cum quinquies cententis millibus armatorum regnum Hungarie per Russiam et Scepusium, Nytram³² usque ad Pestum et Budam pervenit, civitatem Strigonium³³ devastando, sed castrum capere non poterant, contra quod Bela rex prelians vincitur, et ad Alemaniam profligatur, in quo prelio fere milicia regni Hungarie universa extinguitur. Manserunt autem Tartari in regno Hungarie III annis,³⁴ devastantes terram [151r], in quo spacio temporis³⁵ homines nec arare, nec metere poterant,³⁶ sed deserta loca querentes in antris et speluncis et inforaminibus

²⁵ Javítva: „dictionibus”-ból.

²⁶ Ahogy az utalás is jelzi, Genersich vagy forrása az adatot Maciej Miechowita (1457–1523) lengyel humanista történetíró 1521-ben Krakkóban megjelent krónikájából vette: *Chronica Polonorum* Lib. III. Cap. VIII. „Anno vero Domini millesimo centesimo octavo, Colomannus rex Hungariae conventionem factam cum Boleslao duce Poloniae in territorio Scepusiensi, foedus inierunt, auxilia mutua contra quemcunque hostem, praecipue tamen contra Henricum imperatorem, eo anno Pannoniam demoliri conantem, concluderunt, accessit foederi et affinitas. Nam Stephanus, filius regis Colomanni natu maior accepit Iuditham Boleslai ducis Poloniae natam. Cui pro dote assignavit terram Scepusiensem, et ab eo tempore in proprietatem Hungarorum transiit.” Krónikánk egyetlen többlete a találkozó helyének megjelölése. Caspar Hain 17. századi löcsei krónikájában a fentivel teljesen megegyező latin szöveget találunk, egyedül a forrásra utaló utolsó fél mondat hiányzik: HAIN, 1913. 9–10. A 13. század végi, korábban Bogufal poznańi püspök (1242–1253) nevéhez kapcsolt lengyel krónikakompozíció („Kronika wielkopolska”) a találkozónak, illetve a teljes Szepesség XI. századi lengyel birtoklására vonatkozó elméletnek ősforrása. A történeti kutatás ezt a hagyományt cáfolja. (FEKETE NAGY, 1934, 20–24; GRZESIK, 2003.) II. Istvánnak és III. Boleszló lányának, Juditnak tévesen feltételezett házasságáról: WERTNER, 1892, 233–235.

²⁷ II. István trónra léptének éve helyesen: 1116. A tévedés nagy valószínűséggel Thuróczi János 1488-ban Brünmben, illetve Augsburgban megjelent krónikájára vezethető vissza, amelyben a 14. századi magyar krónikakompozíciót követve 1114 szerepelt Könyves Kálmán halálzási évéként. THURÓCZI, 1985–1988, I. 124. Ugyanez a hiba a 14. századi krónikakompozíció használata miatt a szepesszombati krónikában is feltűnik. SRH, II. 280.

²⁸ A bejegyzés a külső margón, a lapszéllal párhuzamosan, a lap sérülése miatt a második szó olvasata bizonytalan. – A szepesi vár (Zipserhaus, Spišský hrad) kezdeteit a szlovák kutatás a 12. század első felére keltezi. BÓNA–PLAČEK, 2007, 272–275.

²⁹ IV. Ince pápa (1243–1254). A tatárjárás valójában IX. Gergely pápa (1227–1241) működési ideje alatt kezdődött.

³⁰ IV. Béla magyar király (1235–1270).

³¹ Batu (1207 körül–1255/1256) tatár(mongol) kán, az Arany Horda első kánja, a Magyar Királyságot érő tatár támadás vezetője.

³² Nyitra/Neutra (ma: Nitra, Szlovákia).

³³ Esztergom/Gran/Ostrihom.

³⁴ A tatárok valójában 1242 márciusában távoztak.

³⁵ A szó feletti nazális rövidítésjel véletlenül kihúzva.

³⁶ Az első tatárjárásról szóló rész a „perierunt” szóig jórészt a menedékkői karthauzi krónikából („Anonymi Carthusiani fundatio Lapidis refugii, seu monasterii beati Joannis baptistae”. Kiadása: WAGNER, 1774, 69–79. A vonatkozó rész: uo. 69–70.) származik, amely Thuróczi János művén (THURÓCZI, 1985–1988, 137) túl Rogeriusra is támaszkodik. Batu kán (Bathus) név szerinti említése ugyanis arra utal,

petrarum se absconderunt, et plures in edia [!] et fame,³⁷ quam gladio perierunt. Tunc terrigene et universa plebs terre Scepusiensis elegerunt et munierunt montem quendam Lethonkw³⁸ vocatum, circumdantes cum muro, et sese ibidem cum omni familia, pecoribus et supellectili sua per triennium fere sustentantes et defendentes illesi permanserunt, arantes et seminantes, quantum poterant in prefato monte Luz³⁹ [!] saxoso, qui mons nondum erat nemorosus ac arboribus consitus, sicut modo, et edificaverunt eis ecclesiam extra murum prefate municionis et illa ecclesia est modo capitulum lapidis refugii.⁴⁰

1245 Tartari recesserunt de regno Hungarie, sed tum dicebant se velle reverti, pro ut factum est, post quorum recessum terrigene hunc montem relinquentes, annona deficiente terram fertiliorē querebant edificandum civitatem Lewtscham, cum timore tamen et festinatione, eo quod Tartari dixissent velle reverti. In loco vero autem monte, ubi edificata est civitas Lewtscha, erat quendam⁴¹ [!] sylva quercuum, pro ut usque hodie stipites et radices arborum in quibusdam domorum cellariis reperiuntur. Alii hanc civitatem vocant Leucouiensem ab Albanis Vnnorum⁴² pro genitoribus conditam, Leucon enim album Greci vocant.⁴³

1285 *In Bonfino* [!] 1258.⁴⁴ Cometa visus est, signum mali, quare plura secuta sunt afflictiva Christianitatis, nam eodem anno, tempore Sancti Coelestini pape quinti,⁴⁵ qui ordinem coelestinorum fundat, regnante Ladislao rege⁴⁶ Tartari secundario Hungariam

hogyan az ismeretlen karthauzi Rogerius Thuróczi János munkájával együtt 1488-ban kiadott „Siralmas énekét” is használta. (SRH, II. 563.) Krónikáknak azonban a karthauzi krónikával szemben is van néhány többlet (pl. a „német földre” menekülés, Nyitra és Esztergom említése), ami arra utal, hogy más forrásból is merített, valószínűleg éppen Thurócziból vagy egy rá támaszkodó összeállításból.

³⁷ Javítva: „fames”-ből.

³⁸ Lapis refugii/Mons speculationis/Menedékkő/Menedékszirt/Letánkő. Hegy a Szepes megyei Letánfalva/Lethensdorf (ma Letanovce: Szlovákia) mellett, illetve a karthauzi rend itt épített kolostora. Az alapításról: DEDEK CRESCENS, 1889, 81–89. FEKETE NAGY, 1934, 86–88.

³⁹ A nehezen magyarázható szóalak nyilvánvalóan Letánköt jelent.

⁴⁰ A refugium alapításáról szóló rész átvétel a menedékkői karthauzi krónikából, ám érezhetően nem a Wagner által kiadott példányra támaszkodik. WAGNER, 1774, 70.

⁴¹ Helyesen: „quondam”.

⁴² Fehér hunok/heftaliták (Hunni albi) a 4–6. században fennálló, Közép-Ázsiára és India jelentős területeire kiterjedő államalakulat és népcsoport. Ugyanezt az etimológiai nézetet megtaláljuk Caspar Hainnál is, de németül. HAIN, 1910–1913, 11. A város nevének eredetéről: DEMKÓ, 1897, 146–151. SUCHÝ, 1974, 40–41.

⁴³ A bekezdés szintén átvétel a menedékkői karthauzi krónikából, kivéve az utolsó mondat tudós fejtegetését a fehér hunok általi alapításról. (WAGNER, 1774, 70.) Hain Lócse alapításáról szóló elbeszélése sokkal hosszabb az iméntieknél, számos, a karthauzi forrásban nem szereplő adatot is tartalmaz. HAIN, 1910–1913, 10–11.

⁴⁴ A megjegyzés későbbi, de 16. századi írással. Antonio Bonfini valójában szintén 1285-re helyezi a második tatárjárást. BONFINI, 1936–1941, II. 188.

⁴⁵ V. Celesztin pápa (1294), 1244-ben, jóval pontifikátusa előtt ő alapította meg a bencés regulát elfogadó celesztinus rendet. A második tatárjárás IV. Márton pápa (1281–1285) működési idejének végén történt.

⁴⁶ IV. (Kun) László magyar király (1278–1290).

intraverunt, et omnia, que tam reedificata fuerant, igne combusterunt, et de regno abierunt.⁴⁷

1305⁴⁸ *Alii volunt in⁴⁹ lapidem refugii hoc anno esse aedificatum⁵⁰ cēnobium Carthusianorum.*⁵¹ [151v]

1310 Teutonici sive Saxones de Cassouia palatinum Omodeum decolaverunt. Tunc barones et nobiles hoc grave ferentes, civitate⁵² [!] Cassa obsederunt. Rex Carolus civitati prefate auxilium ferre volens, intravit ad Scepusium, et magna vallatus multitudine Saxonum Scepusiensium commisit prelium cum regnicolis, et liberavit civitatem. In isto conflictu magister Cocus castellanus et comes Scepusiensis occisus est.⁵³

1334 Epidimia ferocissima, ita ut vivi vix sufficiebant sepelire mortuos.

1340 Infinita locustarum multitudo Hungariam ingressa⁵⁴ volitans fere omnia virencia preter folia vinearum consumpsit.⁵⁵

1411 Sigismundus rex a suis baronibus captivatur, et a captivitate liberatur. 13 civitates terre Scepusiensis regi Polonie impignorantur, et cum hac pecunia congregato populo iterum castrum Budensem intravit.⁵⁶

⁴⁷ A második tatárjárás a teljes magyar krónikahagyományban (helyesen) az 1285. évnél szerepel. Mivel azonban IV. Lászlóról igen kedvezőtlen képet festenek, arról már nem esik szó, hogy a támadást sikeresen visszaverték. Az elbeszélés két elemét itt nem lehet Thuróczihoz levezetni, az üstököst, mint előjelet, és a tatárok távozását. THURÓCZI, 1985–1988, I. 139. A menedékkői karthauzi krónika használata is lehetséges, hiszen ott említik a tatárok gyors távozását, ám V. Celesztin pápa említése nem onnan ered. WAGNER, 1774, 71.

⁴⁸ A teljes bejegyzés későbbi, de 16. századi írással.

⁴⁹ A szó a sor fölé utólag beszúrva.

⁵⁰ Utána áthúzva: „seu pro[.....]”

⁵¹ A kolostorépítés kezdeteként a menedékkői karthauzi krónikában szerepel az 1305. év. WAGNER, 1774, 72.

⁵² A nazális rövidítésjel elmaradt. Helyesen: „civitatem”.

⁵³ Itt egy téves 1310-es évszám alatt két később történt valós esemény kerül össze. A fellázadt kassai (Kassa/Kaschau, ma: Košice, Szlovákia) német polgárok 1311. szept. 5-én megölik Aba Amádé tartományurat (nádor 1302–1310, szepesi ispán 1308–1311). 1312. jún. 15. Károly Róbert (I. Károly magyar király, 1308–1342) a kassai polgárok és a szepesi szászok segítségével a rozgonyi csatában legyőzi a Csák Máté támogatását élvező Amadé-fiakat. Az elbeszélés forrása valószínűleg a Thuróczi-krónika. (THURÓCZI, 1985–1988, I. 146.) A rozgonyi csatában elesett királpárti Kakas (itt: Cocos) mágiszter nem volt más, mint Rátót nembeli István fia Kakas mágiszter, báró (1301–1309), 1303-ban még Vencel király lovászmestere. A krónika a Thuróczitól átvett nevet tévesen egy másik, valószínűleg helyi forrásból ismert személlyel köti össze, Tarkói Rikalf fia Kakas mágiszterrel, aki királyi tisztségviselőként 1311/1312 és 1315 között valóban betöltötte az összekapcsolódó szepesi várnagyi és szepesi ispáni tisztségeket. (ENGEL 1996, I. 40, 195, 416, 429, 470.) Rikalf fia, Kakas a menedékkői karthauzi krónikában is szerepel mint a kolostor jótevője és a lechnici kolostor (Vöröskolostor, Szepes megye, ma: Červený Kláštor, Szlovákia) alapítója, ám tisztségei nélkül. WAGNER, 1774, 75.

⁵⁴ Javítva: „ingressam”-ból.

⁵⁵ A szepesszombati krónikában 1338-as évszámmal szerepel a nagy saskajárás. SRH, II. 284.

⁵⁶ A krónika itt két távoli eseményt hoz tévesen ok-okozati összefüggésbe. 1401. ápr.–okt. Luxemburgi Zsigmond magyar király (1387–1437) az országnagyok fogságában van. 1412. nov. 9. Zsigmond király a Velence elleni háború költségeinek fedezésére elzálogosítja II. Ulászló lengyel királynak Lubló, Gnédza és Podolin városokat, a lubló uradalmat és 13 szepesi oppidumot. (SVÁBY, 1895, 62–65.). Thuróczinál a két esemény közül csak az előbbi szerepel, és helyes évszámmal. (THURÓCZI, 1985–1988,

1437 Lewtscha per quendam nobilem Polonum Pucalo vocatum die pasche /1437. márc. 31./ incensa exurit, et combusti sunt homines numero 18, damnum tulerunt civitatenses plus quam in 44291 florenis cum medio.⁵⁷

1462 Civitas Lewtscha incipiendo in platea Hospitalensi aliter Kaczwinckell fere tota exurit.⁵⁸

1485 Vienna civitas a rege Mathia capitur, Austria ab eodem devastatur. Eodem autem anno sol totaliter ecclipsatur. Civitas Lewtscha [!] eodem anno circa festum Pasche in platea Claustrali magna pars exurit.⁵⁹

1490 Wladislaus⁶⁰ rex Bohemie in regem Hungarie eligitur et⁶¹ coronatur, vocatusque ab Vngaris Dobrokýral et ducem⁶² Albertum fratrem suum circa Epperies prostravit, et de regno expellit.⁶³ Do furen die Epperiesser mit eynen bloen wagen.⁶⁴ [152r]

1521 *Landwehr*⁶⁵ Castrum Nadralben⁶⁶ fortalitium tocius provincie propter negligenciam Hungarorum a Turcis Solimanno capitur. Eodem anno civitas [!] Keßmarckt magna pars exurit.⁶⁷ *Nota Bene*.

I. 215–217.). A hibás dátum és okoskodás nem innen származik. Hain krónikájában az elzálogosítás helyes évszámmal és pontos zálogösszeggel szerepel: HAIN, 1910–1913, 13.

⁵⁷ Ugyanez az esemény, ugyanezekkel a részletekkel, németre fordítva Caspar Hain krónikájában is megtalálható. Egyedül az évszám különbözik: ott 1431 szerepel. (HAIN, 1910–1913, 14.) A modern szlovák kutatás szerint egy kisebb huszita sereg Dobeslav Puchala lengyel nemes vezetésével 1431-ben támadt Lőcsére, és egy jelentős részét felégette. SUCHÝ, 1974, 107–108. – Platea claustralis/Klostergasse/Kláštorská ulica. A főtérről párhuzamosan, attól északnyugatra futó utca, amely a ferencesek egykori kolostorához vezet.

⁵⁸ A lőcsei Szent Jakab-templom könyvtárhelyiségében lévő fali krónika is említi ezt a tűzvészt: „MCCCCCLXII. Haec civitas circa hospitale exurit.” WAGNER, 1774, 348. Ugyanígy szerepel Hainnál is, de németül. HAIN, 1910–1913, 14. – Platea hospitalensis/Spittelgasse v. Katzwinkel/Košická ulica. A főtérről (Ring) a város északkeleti főkapujához, a kassai kapuhoz vezető utca, amely a város itt található ispotályáról kapta nevét.

⁵⁹ Ugyanezek az adatok (Bécs 1485. évi bevétele, az ausztriai pusztítások és a teljes napfogyatkozás) rövidebben a lőcsei Szent Jakab templom könyvtári fali krónikájában is szerepelnek: „MCCCCCLXXXV. Vienna capitur. Sol totaliter ecclipsatur. Civitas haec circa claustrum magna in parte igne consumitur.” WAGNER, 1774, 348.

⁶⁰ A név „Wlabislaus”-ból javítva.

⁶¹ Utána áthúzva: „dux”.

⁶² A szó eleje javított.

⁶³ Jagelló Ulászló cseh királyt (1471–1516) a rákosi országgyűlés 1490. júl. 15-én választotta meg magyar királynak (II. Ulászló 1490–1516). Július végén a trónra szintén pályázó öccse: János Albert lengyel herceg haddal támadt Magyarországra. Itt azonban egy későbbi eseményről van szó, II. Ulászló Szapolyai István és Hanuš Haugvic z Biskupic vezette hadai 1492. jan. 1-jén, Eperjes mellett döntő vereséget mértek János Albertre, végleg kiszorítva őt az országból. NEUMANN, 2010–2011, II. 303–304.

⁶⁴ A latin nyelvű krónika egyetlen, sajnos hiányos német mondata kb. „akkor elvitték az eperjesiek egy kék kocsival”.

⁶⁵ A szó későbbi, de 16. századi írással.

⁶⁶ Nándorfehérvár v. Belgrád (ma: Beograd, Szerbia). Valóban 1521-ben foglalták el I. Szulejmán szultán (1520–1566) csapatai.

⁶⁷ Az 1521. évi nagy késmárki (Késmárk/Käsmark, ma: Kežmarok, Szlovákia) tűzvészt Hain is említi, megadva a pontos dátumot (okt. 28.) is. HAIN, 1910–1913, 20. A tűzvészről, levéltári adatok alapján: BARÁTHOVÁ, 2012, 105–106.

Eodem anno pecunia adulterina cuditur die Schofftreyber.⁶⁸
 1523 Item in vigilia Johannis ante portam Latinam /1523. máj. 5./ fuit tempestas magna, et grando concussit fere omnes frudes⁶⁹ [!] hýemales circa Lewchouiam.
 1526⁷⁰ Ludouicus rex⁷¹ in Mohacz profligatur, et magnificus dominus Johannes de Sapolia comes perpetuus Scepusiensis et waýwoda Transsýlvaniensis in die Martini /1526. nov. 11./ in regem coronatur Hungarie,⁷² et sequenti anno dominus Ferdinandus dux Austrie, primo Bohemie, tandem Hungarie in regem preficitur, et in die Emerici /1527. nov. 5./ una cum Anna, Wladislai regis filia coronatur, vivente Johanne rege alias waýwoda, a palatino Stephano de Bathor et tesarario Alexio Turso et Thoma episcopo Vesperinensi [!]⁷³ in die Michaelis /1527. szept. 29./ in regem coronatur.⁷⁴ Eodem anno Johannes de Sapolia circa Tokaý per antiquum Nicolaum comitem a Salmis⁷⁵ profligatur, Johannes de Sapolia in Sina prope Cassouiam secundario profligatur per Johannem Cacianum,⁷⁶ et ex regno Poloniam profugatur.⁷⁷
 1526 Eodem anno castrum Mariasch a Lewtschouiensibus funditus destruitur et castrum Richno et Zwberstein.⁷⁸

⁶⁸ A pénzrontás Nándorfehérvár 1521. évi elvesztése után kezdődött, a katonai kiadások fedezésére.

⁶⁹ Helyesen: „fruges”.

⁷⁰ Mellette későbbi, de 16. századi írással: „ad finem hui[us anni]”.

⁷¹ II. Lajos magyar király (1516–1526), aki a mohácsi csatában vesztette életét.

⁷² Szapolyai Jánost (1487–1540), Szepes vármegye örökös grófját, erdélyi vajdát valóban 1526. nov. 11-én Székesfehérvárott koronázták magyar királlyá.

⁷³ Ecsedi Báthori István (†1530) 1511–1523 az alsó részek kapitánya, 1519–1530-ig két, szűk egyéves megszakítással Magyarország nádora, 1522. febr.–1523. ápr., 1528. márc.–1530. máj. királyi helytartó. C. TÓTH, 2009, 27–29. Bethlenfalvi Thurzó Elek (1490/1491–1543) birodalmi gróf, Mohács után a Habsburg-párt egyik vezetője. 1522–1523., 1525. jan.–júl., illetve 1526. máj.–aug. királyi kincstartó. 1523–1526: II. Lajos tárnokmestere. 1526–1527: I. Ferdinánd tárnokmestere. 1527–1543: országbíró. 1532–1542: királyi helytartó. LUDIKOVÁ–MIKÓ–PÁLFFY, 2006, 342–346; PÁLFFY, 2011, 70–71. Szalaházi Tamás (†1535) 1525–1527. veszprémi püspök, 1527–1535 egri püspök és kancellár. SUGÁR, 1984, 226–231.

⁷⁴ I. Ferdinánd magyar királynak (1526–1540) és feleségének, II. Ulászló magyar király (1490–1516) leányának, Jagelló Annának székesfehérvári koronázása 1527. nov. 3-án történt. Vezető párthívei közül valóban jelen volt az említett három személy, Szalaházi Tamás a koronázási lakoma résztvevőinek listáján már egri püspökként szerepel. (PÁLFFY, 2004, 1064–1065.) A mondat végén feltűnő második dátum minden bizonnyal másolási hiba miatt kerülhetett át ebbe a mondatba, Szapolyai 1527. nov. 27-i tokaji vereségére utal, tehát a következő közléshez tartozik.

⁷⁵ Id. Niklas Graf zu Salm (1459–1530) III. Frigyes uralkodásától haláláig a Habsburg-ház egyik legfontosabb hadvezére. 1527. szept.–okt. I. I. Ferdinánd magyar király főhadparancsnoka Magyarországon. 1529–1530-ban még egyszer betölti ezt a tisztelet. Részletesen: PÁLFFY–PERGER, 1998, 238–240.

⁷⁶ Hans Katzianer. A Habsburg-ház jelentős hadvezére, három időszakban (1527 vége–1529. jún., 1530. ápr. és 1532. márc.–1537. okt.) magyarországi főhadparancsnok. PÁLFFY, 1997, 287.

⁷⁷ Szapolyai János király 1528. márc. 8-án az Abaúj megyei, Kassához közeli Szina (ma: Seňa, Szlovákia) mellett szenved vereséget Hans Katzianertől, és még márciusban Lengyelországba menekül.

⁷⁸ A fenti három Szepes megyei várat, ahogy azt Conrad Sperfogel krónikája nyomán Hain is rögzíti (HAIN, 1910–1913, 35. SUCHÝ, 1974, 138.), 1528-ban égették fel a Szapolyai visszaszorulásán felbátorodott lőcseiek. A Gölnicbányához közeli Rihnó/Richenau (ma: Richnava, Szlovákia) Szapolyai-birtok volt. (BÓNA–PLAČEK, 2007, 253–254) A „castrum Mariasch” nem más, mint a Szapolyai-párti

1529 Mauerbaccum⁷⁹ vastata est per Turcas.

1530 Solimanus Turcarum cesar Viennam obsedit, qui totam fere Austriam Carynthiamque per XL miliaria nemine obstante circumquaque vagando et depopulando igne ferroque devastavit,⁸⁰ ultimo enim divino territus numine urbem relinquendo Turcam⁸¹ [!] rediit, ubi Johannem regem profugum Budam reportavit, atque eundem in sedem regalem viceversa collocavit. [152v]

1545 Monasterium Lapidis Refugii per dominum Bathori Andream et civitatem Lewtschouiam funditus destruitur et predatur,⁸² eodem anno castrum Scepus ex prodicione data⁸³ [!] in possessionem Bathori fuit.⁸⁴

1546 Locuste segetes per biennium in multis comitatibus confuserunt, ut Saros, Scepusiensis, Liphthouia et Turocz.⁸⁵

1550⁸⁶ Item sabatho proximo post festum corporis Christi /1550. jún. 7./ civitas Lewtschouiensis hora tertia vesperarum ignis voragine ferme tota, quibusdam demptis domibus scilicet 126, exusta est, una cum pretorio ac turri ecclesie parrhochialis ibidem habite ac portis et propugnaculis eiusdem civitatis, flamme enim erant vehementissime vento excitate, et nemo poterat ignem extinguere, omnia privilegia, annales et liberi⁸⁷ [!] tam in pretorio, quam in curia combusta sunt paucis demptis⁸⁸

Máriássy család márkusfalvi (Márkusfalva/Marksdorf, ma: Markušovce, Szlovákia) vára. (DEMKÓ, 1897, 246–247. A vár építése kapcsán 1507-ben keletkezett vizsályról: HORVÁTH, 2012, 421–430.) Zuberstein erősségét egyelőre nem tudjuk azonosítani. (Morvaországban van egy azonos nevű vár, de biztosan nem erről beszél a krónika.)

⁷⁹ Mauerbach, Alsó-Ausztria, falu Béctől nyugatra, 20 km távolságban. Valójában Bécs 1529. évi ostroma alatt dúlták fel a törökök. Talán az itt működő jelentős karthauzi kolostor miatt került a szepességi krónikák látókörébe.

⁸⁰ Bécs ostroma valójában 1529 őszén zajlott.

⁸¹ Helyesen: „Turciam” lenne.

⁸² 1543. jún. 29-én a murányi várban székelő „rablólovag”, Basó Mátyás három alvezére elfoglalta és kifosztotta a menedékszírti kolostort. Ezt követően a Báthori András által szepesi és sárosi nemesek részvételével összehívott szepesváraljai gyűlés úgy döntött, hogy a kolostort inkább lerombolják, nehogy Basó Mátyás kezére kerüljön. Menedékkő lerombolását 1543 júliusában el is végezték, a szerzetesek rövid lőcsei tartózkodás után a lechnici kolostorba (Vöröskolostor) vonultak át. DEDEK CRESCENS, 1889, 197–199.

⁸³ Helyesen: „datum” (ahogy az Caspar Hain szövegében is szerepel, ld. alább).

⁸⁴ Ecsedi Báthori András (†1566). 1542–1552: „dunáninnyi” országos főkapitány, 1543–1550: Szepes vármegye ispánja, 1544–1554: tárnokmeste, 1552. ápr. 1-től 1553. márc.-ig I. Ferdinánd erdélyi vajdája, 1554–1566: országbíró. LUDIKOVÁ–MIKÓ–PÁLFFY, 2006, 351–352. Bár a szepesi várat Thurzó Elek végrendeletében egyértelműen testvére, Thurzó (V.) Jánosra hagyta, Thurzó Elek 1543. jan. 25-i halála után, 1543. aug. 6-án egyik veje, Thurzó Anna férje: ecsedi Báthory András szerezte meg, és ahogy krónikánk tanúsítja, egészen 1550 tavaszáig birtokában tartotta. BAL, 1914, 58. – A szepesi vár átadására vonatkozó közlés szinte teljesen azonos latin nyelvű szöveggel Caspar Hain krónikájában is szerepel. HAIN, 1910–1913, 93.

⁸⁵ A sáskajárás egy konkrét dátumhoz (aug. 9.) kötve és részleteiben teljesen eltérő német nyelvű szöveggel Caspar Hain krónikájában is szerepel. HAIN, 1910–1913, 93.

⁸⁶ Mellette a külső margón: „# Ø 1550” Valószínűleg arra vonatkozó utalás, hogy a későbbiekben is tárgyal majd 1550. évi eseményeket.

⁸⁷ Helyesen: „libri”.

⁸⁸ Utána vastagon, olvashatatlanul kihúzza két szó (kb. 10 karakter) és egy teljes sor.

[...] licet pulveres tormentarum ex media flamma de templo exporta⁸⁹ [!] sunt. Et cum auctor istius incendii inquireretur, inventus est quidam bombardarius Hanns Hagner⁹⁰ de Nurremberga, qui cannam ferream cum pulvere tormentario et cordulis lineis preparatam iniecit in edificium in parva platea, qua ex foro itur, ubi habitavit Thomas organista sive Anthonius Jordan et Melchior Gnersich,⁹¹ et ita ignis exortus de domo Hanns Weger, iste nebulone egresso urbem et iam in monte Rhebergk⁹² vidisset ignem, qui tarde iter faciendo profectus est Cracouiam,⁹³ et incarceratus, et deinde per consules Lewtschouienses accusatus incendii et quibusdam testimoniis convictus, eciam iuxta suam confessionem libere factam, quod ignem in prefata platea supposuerit, per iudicium Craccouiense condemnatus et igne crematus est 12. die augusti.⁹⁴

Decima sexta die septembris allata sunt Lewtschensibus a regia maiestate Ferdinando ex comiciis Augustanis⁹⁵ nova privilegia et arma, et libertatem confirmatam [!] a regia maiestate in decennium, et regia maiestas promisit se omnia privilegia [153r] confirmaturum, que antea habuit, et insuper nova concessurum, si intellexerint cives et incolas rursus diligenciam adhibituras in edificando, quod Deus bene vertat, et regia maiestas per Nicolaum comitem a Salmis⁹⁶ V C florenos ad reedificacionem edium communium civitatis, utpote pretorii, turris, templi et muri, item dicam ex tribus civitatibus Bartpha, Epperies et Czebin,⁹⁷ quam eodem anno regie maiestati dare habebant.⁹⁸

In septembre [!] comes Nicolaus a Salmis occupavit castellum Zolnck⁹⁹, quod idem Turcae biduum post voluerunt occupare, ille preveniens id firmissime munire faccit, quod Turcas valde male habuit, et ex militibus impositi sunt equites VIII centum et

⁸⁹ Helyesen: „exportati”.

⁹⁰ Caspar Hain krónikájában a tüzet okozó nürnbergi származású puskaműves Hans Wäger néven szerepel, ahogy alább itt is.

⁹¹ Az említett házak a város tizedik tizenkettedében vannak, a plébániához közel. ŠAL MML XXI/57a. p. 130.

⁹² Rehberg, hegy Lőcsétől északnyugatra.

⁹³ Krakkó/Kraków/Krakau, Lengyelország.

⁹⁴ Az 1550. évi lőcsei tűzvészről adott Hain-féle német nyelvű leírásnak a fenti szöveggel számos érős tartalmi egyezése van, de ő 118 leégett házról tud, és lényegesen több részletet közöl, mint Genersich. HAIN, 1910–1913, 95–96.

⁹⁵ Augsburg, Németország.

⁹⁶ Ifj. Niklas Graf zu Salm und Neuburg (1500–1550) a fentebb említett id. Niklas Graf zu Salm fia, Thurzó Elek veje. 1546 és 1550 között királyi főhadparancsnok Magyarországon, Horvátországban, Szlavóniában és az alsó-ausztriai tartományokban. 1550 decemberében Egerben halt meg. PÁLFFY–PERGER, 1998, 241–242.

⁹⁷ Bártfa/Bartfeld (ma: Bardejov, Szlovákia), Eperjes/Eperies (ma: Prešov, Szlovákia), Kisszeben/Zeben (ma: Sabinov, Szlovákia). Lőcséhez hasonlóan a felső-magyarországi városszövetség tagjai voltak. Kassa ekkor még Izabella kezén volt.

⁹⁸ A városnak a nagy tűzvész után adott támogatásról: DEMKÓ, 1897, 172–173.

⁹⁹ Szolnok, Külső-Szolnok megye. Az ifj. Niklas Graf zu Salm és ecsedi Báthory András vezette sereg 1550. szept. 10-én szállta meg Szolnokot, amelyet a királyi hadvezetés 1550–1551 folyamán komoly palánkerősséggé épített ki az oszmánok ellen. SZÁNTÓ, 1975, 42–44. KORPÁS, 1999, 11–13, 93–103.

pedites XII centum, capitanei constituti Johannes Blaszwycz¹⁰⁰ et More Casspar¹⁰¹ edificato et munito castello Zolnok.¹⁰² Comes Nicolaus gentes ex omnibus comitatibus regi Ferdinando subiectis, qui tum aderant, domum remisit, et quosdam milites clam in subsidium Fratri Georgio¹⁰³ thesaurario misit, qui bellabat contra reginam Isabellam et Petrowicz,¹⁰⁴ que [!] in auxilium evocarunt Budensem bassam cum VI M Turcarum, item in auxilium expectarunt Walachum, Moldauiensem et Tartaros. Frater Georgius autem omnes viros maritos ex Dobrotina [!]¹⁰⁵ et Waradino¹⁰⁶ exire contra Petrouith et Turcas coegit, et dicebatur in exercitum habere XXX millia virorum militarium. Exitus sequitur. Turce reversi sunt postea ex Transsylvania Budam, et Frater Georgius Walachos cum Tartaris profligavit, et ter victoriam obtinuit.

1547 Post¹⁰⁷ exiciale bellum Germanie inter caesarem Carolum V. et quosdam principes, videlicet electorem Johannem Fridericum ducem Saxonie et Philippum landgrabium Hessie, cum suis confederatis principibus et civitatibus, in quo Johannes Fridericus dux Saxonie et landgrabius capti sunt, et civitates imperiales lutherani a cesare¹⁰⁸ punite.¹⁰⁹ Eo anno et Bohemi rebelles a rege suo Ferdinando repressi sunt et puniti.¹¹⁰

¹⁰⁰ Gyarmati Balassa János (1518–1577), a költő Balassi Bálint apja. 1550–1551-ben Zay Ferenc mellett a szolnoki vár egyik kapitánya. 1552-től 1569-ig zólyomi kapitány és Zólyom vármegye főispánja, 1552–1562: a bányavárosok főkapitánya. 1569-ben Dobó Istvánnal együtt összeesküvés vádjával elítélik, 1572-ben nyert kegyelmet. Életéről nagy részletességgel: KÖSZEGHY, 2008, 53–173. Genersich a család nevét következetesen ebben a szlávós formában írja.

¹⁰¹ Csulai Móré Gáspár Szolnok 1552. szeptemberi sikeres török ostroma idején a várban állomásozó magyar gyalogosok és naszádosok parancsnoka (várnagy és naszádoskapitány), bedeghi Nyáry Lőrinc főkapitány beosztottjaként. (SZÁNTÓ, 1975, 49.) Nyáry Lőrinc a konstantinápolyi fogságból 1553-ban megszökött. A vár elvesztése miatt utóbb per indult ellenük.

¹⁰² A szó második „o” betűje „c”-ből javítva.

¹⁰³ Fráter György (cca. 1484–1551), apai nevén Utješeniović, anyai nevén Martinušević. Horvát származású pálos szerzetes (ezért: „monachus”) és politikus, az Erdélyi Fejedelemség megszervezője. Mohács után Szapolyai János párthíve, 1534-től haláláig váradi püspök és kincstartó, 1541-től erdélyi „helytartó”. Életéről, különösen annak utolsó éveiről: BARTA, 1988; PAPO, 2011. – 1550 nyarán és őszén Fráter György szabályos polgárháborút vívott Izabella Petrovics Péter által vezetett híveivel. Kászm budai pasa, illetve a moldvai és havasalföldi vajdák katonai támogatása ellenére Izabella ezt a háborút elvesztette és 1550. nov. 30-án az ellenféllel való megegyezésre kényszerült.

¹⁰⁴ Suráklini Petrovics Péter (cca. 1480/5–1557) Szapolyai-párti főúr, 1533-tól 1551 nyaráig temesi ispán és az „alsó részek” főkapitánya, Temesvár központtal az egész régió teljhatalmú irányítója, 1541-től önálló török hűbéres. (KENYERES, 1997, 126; PÁLFFY, 1997, 275.) 1556-ban helytartóként viszszaeszerzi Erdélyt a lemondott János Zsigmond és Izabella királyné számára.

¹⁰⁵ Debrecen/Debretinum.

¹⁰⁶ Nagyvárad/Großwardein (ma: Oradea, Románia).

¹⁰⁷ Innen a szöveg más, vékonyabb tollal, de továbbra is Genersich írásával.

¹⁰⁸ A szó utolsó betűje „a”-ból javítva.

¹⁰⁹ A schmalkaldeni háborút lezáró 1547. ápr. 24-i, V. Károly császár győzelmével végződő mühlbergi csatáról van szó, amelyben a protestánsok két vezetője Fülöp hesseni örgróf és János Frigyes szász választó is fogságba esett.

¹¹⁰ A cseh rendek 1547. évi, Ferdinánd elleni sikertelen felkeléséről van szó.

1549 Nicolaus Comes a Salmis et Neuburgk supremus capitaneus cum Hyspanis VI M et heudugonibus¹¹¹ II M primum fortiter expugnavit montem Attile die martis 26. marci. [!] [153v] Que arces fuerunt Melchioris Blasowicz, qui rediit in gratiam Ferdinandi. Arcem Leua expugnavit 14. Maii, item arcem Sabrack.¹¹²

Item die Penthecosten /1549. jún. 9./ occupavit dominus Johannes Turso Boymicz.¹¹³

Item 13. Augusti mira providencia divina Nicolaus a Salmis cepit arcem natura munitissimam Muran, et archiproditorum Mathiam Bozo singulari voluntate Dei per subditum Stephanum Walachum in Thiergarten in fuga captum et reductum cum fratre suo Martino Bozo et Turna Francisco ac reliquis quibusdam capite mulctavit.¹¹⁴

Philippus, filius Caroli V. imperatoris venit in Germaniam ad patrem suum.¹¹⁵

Eodem anno viguit pestis maxima in Lewtschaw.

Monachus proditorie occupavit Riuulum Dominorum [!] et omnes Germanos expulit.¹¹⁶

Tartari irruerunt in Podoliam, sed a rege Sigismundo Augusto profligati sunt.¹¹⁷

Fama fuit inter imperatorem Turcarum a Sophia rege Persarum usque fere ad internicionem cesum esse, et ipsum met cesarem Turcarum personaliter occubuisse,¹¹⁸ atque novum imperatorem electum, qui a Monacho in auxilium pecierit XL milia

¹¹¹ Hajdú, azaz magyar gyalogoskatona (ritka szóalak).

¹¹² A Hont megyei Szitnya (a szlovákiai Illés/Illija mellett), a Bars megyei Léva (ma: Levice, Szlovákia), és a Hont megyei Csábrág (a szlovákiai Csábrágvarbók/Čabradský Vrbovok mellett) várai a többszöri pártváltásáról és hatalmaskodásairól ismert gyarmati Balassa Menyhért (1511–1568), az említett Balassa János testvére kezén voltak, 1549-ben ifj. Niklas Graf zu Salm ostrommal foglalta el őket. Szitnya 1549. márc. 26-án, Léva máj. 14-én, Balassa utolsó vára, Csábrág pedig jún. 4-én esett el. A várostromokról részletesen: ALDANA, 1986, 64–85; KÖRPÁS, 1999, 8, 20–42. Balassa életútjáról összefoglalóan: VIROVEČZ, 2013. Szitnya sajátos „mons Attile” latin helynévalakja annak köszönheti létét, hogy a vár neve mögött a „szittya” szót sejtették.

¹¹³ Bajmóc/Boinitz, Nyitra megye (ma: Bojnice: Szlovákia). A korábban Szapolyai János birtokában lévő bajmóci várat 1527-ben szerezte meg Thurzó Elek, és 1542. évi végrendeletében öccsére: (V.) Jánosra, illetve unokaöccseire, (I.) Bernátra és (I.) Kristóf gyermekeire hagyta. (BÓNA–PLAČEK, 2007, 68–71; PÁLFFY, 2011, 77.) Bajmócot, ahogy krónikánk is írja, Thurzó (V.) János csak 1549 nyarán tudta kézhez venni.

¹¹⁴ A Gömör megyei Murány/Muran (ma: Murán, Szlovákia) hegyi várat ifj. Niklas Graf zu Salm főhadparancsnok és Bernardo de Aldana vezetésével 1549. aug. 15-én foglalták el a császári csapatok a fosztogatásairól hírhedt Basó Mátyástól. Krónikánk tanúsága szerint testvéreivel és murányi várnagyával, Tárnok Ferencsel együtt végezték ki. A testvér Aldana leveleiben nem Márton, hanem Domonkos keresztnévvel szerepel. A murányi ostromról és szereplőiről: KÖRPÁS, 1999, 47–88; SARUSI-KISS, 2008, 34–44.

¹¹⁵ A fizikailag szorosan az előző eseményhez tapadó mondatot egy piros függőleges vonallal teszi a krónika külön bekezdéssé. – II. Fülöp spanyol király (1556–1598). 1548 őszén valóban elhagyta átmenetileg Spanyolországot, 1548–1549 fordulóján Genova, Milánó, Tirol és Augsburg érintésével 1549. ápr. 1-én ért apja, V. Károly német-római császár (1530–1558) brüsszeli udvarába.

¹¹⁶ Nagybánya/Rivulus Dominarum/Frauenbach (ma: Baia Mare, Románia). Fráter Györgynek erről az állítólagos akciójáról nem tud a város (nem túl gazdag) helytörténeti szakirodalma.

¹¹⁷ 1549-ben erős tatár támadás érte Lengyelország két tartományát: Podóliát és Volhíniát.

¹¹⁸ Az I. Szulejmán szultán által a perzsiai Szafavidák ellen folytatott második hadjáratról (1548–1549) van szó. A szultán halála természetesen állhír.

hominum et ingentem summam pecunie, hac de re Monachum ad Ferdinandum regem retulisse, et idcirco comicia, que haberi debebant Posonii, ad festum Andree, dilata esse ad festum Trium Regum anni 1550.¹¹⁹

Eodem anno dux Mantue in uxorem duxit filiam Ferdinandi regis.¹²⁰

Eodem anno Maximilianus, filius regis Ferdinandi in uxorem duxit filiam Caroli V. imperatoris ex dispensacione pontificis Rhomani.¹²¹

Eodem anno mortuus est papa Romanus Paulus tercius.¹²²

Eodem anno Paulus de Werda [!] episcopus Strigoniensis, locumtenens regni Ungarie mortuus.¹²³

1550¹²⁴ Item Magdeburgenses cum filio comitis a Manchsfeldt¹²⁵ cesi ad XV C virorum et VIII C capti cum bombardis XVI. Deinde sunt obsessi a duce Mauricio, Saxonie electore, postea anno sequenti in januario ceperunt Magdeburgenses ducem Georgium Mechlßburgensem¹²⁶ in nova civitate Magrlburge [!], quam iam occupaverat cum multis militibus ad intervencionem occisis. Deinde dux Mauricius provectus est cum valido exercitu ad opprimendum copias in episcopatu Bernensi, qui in auxilium Madeburgensibus [!] debebatur venire. Dux earum copiarum [154r] fuit comes Albertus von Mansfeldt, qui a fratribus suis pulsus erat.¹²⁷ Fama fuit regem Danie et Gallie civitatibus maritimis Lutheranie pecuniam ad auxilium belli dedisse.

¹¹⁹ I. Ferdinánd 1550. jan. 6-ra hirdette meg a pozsonyi országgyűlést, amely jan. 15-én nyílt meg.

¹²⁰ (III.) Francesco Gonzaga (1533–1550) mantovai herceg (1540–1550) 1549. okt. 22-én vette el Katalint, I. Ferdinánd király leányát, ám a házasságkötés után négy hónappal meghalt.

¹²¹ Ferdinánd legidősebb fia, Miksa (I. Miksaként magyar és cseh király, II. Miksaként német-római császár 1564–1576) 1548. szept. 13-án a spanyolországi Valladolidban vette feleségül elsőfokú unokatestvérét, V. Károly német-római császár leányát, Máriát.

¹²² III. Pál pápa (1534–1549).

¹²³ Várday Pál (1483/1484–1549). 1520–1524: veszprémi püspök, 1524–1526: egri püspök. 1526 novemberétől haláláig esztergomi érsek. 1542 végétől királyi helytartó. LACZLAVIK, 2003., ill. pályája kezdetéhez: LACZLAVIK, 2004.

¹²⁴ A bekezdés mellett a külső margón: „Ø 1550 ut supra” visszautalva arra, hogy már korábban is ismertetett 1550. évi eseményeket.

¹²⁵ Valószínűleg (VII.) Albrecht von Mansfeld gróf fiáról, (I.) Hansról van szó, aki Magdeburg város szolgálatában szintén részt vett az ostromló császári csapatok elleni küzdelmekben. SEIDEL, 1998, 214.

¹²⁶ Georg von Mecklenburg (1528–1552), (VII.) Albrecht mecklenburgi herceg fia. 1550-ben Móric szász választó oldalán a császári csapatok egyik vezéréként részt vesz Magdeburg ostromában, de az ostrom szeptemberi 16-i kezdete után nem sokkal (még 1550 folyamán) a városiak fogságába esik, és csak annak kapitulációja után szabadul.

¹²⁷ (VII.) Albrecht von Mansfeld gróf (1480–1560), Luther támogatója, a protestáns birodalmi fejedelmek és városokat tömörítő, V. Károly császár elleni schmalkaldeni szövetség (1531–1546) tagja. Az 1547. évi mülbergi vereség után elveszíti birtokait, amelyeket valóban testvére, a császárhű (VII.) Gebhard és további távolabbi rokonok kapnak meg. A kisebb sereggel vándorló Albrecht 1550-ben felajánlja szolgálatait a császári hadak által fenyegetett evangélikus Magdeburgnak, 1551-ben ő irányítja a birodalmi város védelmét a császári csapatok ellen. SEIDEL, 1998, 184–216.

Eodem anno comicia in imperio Auguste habita,¹²⁸ deinde Ratisbone concilium [!] Tridenti definitio, exitus sequitur.¹²⁹

Filius Philippus Caroli V. cesaris ex Hispania Augustam venit.¹³⁰

Monstrum Eslinge¹³¹ in virgine quadam natum, ex cuius virginis latere 155 serpentes erupere.

Prage¹³² sulphur pluit et pestis ibidem viguit.

In Aphrica portus quidam captus a cesaris Caroli V. militibus, duce Andrea de Doria juniore, ubi fuit inventus vaticinium Mahometicum, continens in se, quod capta hac porta tota Aphrica deberet pervenire in manus Christianorum.¹³³

Coronatur regina Polonie nata ex Lithuania, quam proceres regni primo recusabant reginam, die solis post Barbare.¹³⁴ /1550. dec. 7./

Eodem Nicolaus a Salmis obiit in Agria 20. die octobris.

Circa bachanalia /1550. jan. 6. – febr. 19./ obiit Casspar Scheredi.¹³⁵

Ultima die aprilis venit ex Bojnicz magnificus dominus Johannes Turso de Bethleem Valua¹³⁶ in Lewtschouiam, et tertia die maii emissis equitibus et peditibus occupavit arcem Scepus, postea die quinta huius solus egrediens urbem profectus est in suam arcem satis bene evacuatam et ab omnibus victualibus privatam.¹³⁷

1551 Circa festum Stanislai obiit Barbara ex Lithwnia, regina Polonie, vix 4 menses vixit.¹³⁸

¹²⁸ 1550–1551, augsburgi birodalmi gyűlés.

¹²⁹ A romlott szöveg nehezen értelmezhető. A tridenti (Trento/Trient, Olaszország, Dél-Tirol) zsinat (1545–1563) 1550-ben éppen nem ülésezett. 1541-ben a zsinatot megelőzően tartottak Regensburgban egy sikertelen vallástügyi egyeztetést, talán erre történik utalás.

¹³⁰ 1550 nyarától 1551 elejéig Fülöp jelen volt az augsburgi birodalmi gyűlésen, ugyanis apja, V. Károly őt akarta megválasztatni német királynak (tehát örökösének a birodalomban), ám a birodalmi rendek ellenállásán a kísérlet megbukott.

¹³¹ Esslingen am Neckar, Németország, kis birodalmi város Württemberg tartományban.

¹³² Prága/Prag/Praha, Csehország.

¹³³ Andrea Doria (1466–1560) genovai admirális, az oszmánok elleni földközi-tengeri harcok egyik legismertebb hadvezére. 1550-ben az észak-afrikai kalózek elleni utolsó akciója keretében elfoglalta a tunéziai Mahdija/Mahdia kikötőjét.

¹³⁴ II. Zsigmond Ágost lengyel király 1547-ben vette feleségül a litván Barbara Radziwiłłównát, ám a koronázásra a rendek ellenállása miatt csak 1550. dec. 7-én került sor.

¹³⁵ Serédi Gáspár (†1550) felső-magyarországi főnemes. 1527–1550: a „felső részek” főkapitánya. 1533-tól haláláig a tokaji uradalom zálogbirtokosa. Őt további királyi/kincstári uradalom (Vágbeszterce, Borostyánkő, Szentgyörgy-Bazin, Kövesd és Makovica) felett rendelkezett. A Mohács utáni küzdelmekben Ferdinánd király párthíve. PÁLFFY, 1999, 272. KENYERES, 2008, 96–97, 283.

¹³⁶ Bethlenfalvi Thurzó (V.) János (1492/93–1558), a fentebb szereplő Thurzó Elek országbíró és helytartó testvére, 1543-tól annak egyik kijelölt örököse. 1550-től haláláig Szepes vármegye örökös főispánja és a szepesi vár kapitánya. LUDIKOVÁ–MIKÓ–PÁLFFY, 2006, 349–350.

¹³⁷ Melchior Genersich, azaz Wagner nyomán ismerteti Bajmóc és Szepesvár elfoglalását: BAL, 1914, 58. Ugyanez az esemény, teljesen azonos latin nyelvű szöveggel Caspar Hain krónikájában is szerepel. HAIN 1910–1913, 97.

¹³⁸ 1551. máj. 8-án hunyt el II. Zsigmond Ágost lengyel király második felesége: a litván Barbara Radziwiłłówna. A négy hónapot a krónika a koronázástól számolja.

In maio expedicio facta est a Ferdinando rege in Transsylvaniam, vicecomes fuit Italus Johannes Baptista de Castalude,¹³⁹ domini Maximiliani regis Bohemie electi Ferdinandi filii, qui circa idem tempus profectus fuit is Hispaniam pro uxore, filia Caroli V. Romanorum imperatoris. Duxit secum triginta C Hungaros ornatissimos et bene armatos.

Ex Silesia¹⁴⁰ Transylvaniam profecti sunt III C equites gravis armature, quorum capitaneus vocabatur dominus Johannes Oppersdorffer.¹⁴¹ Interim adiuvante fratre Georgio episcopo Waradiensi et thesaurario partis Johannis regis tota Transsilvania cum Sycutis [!] et Patczeulanndt [!]¹⁴² venit sub dicionem regis Ferdinandi,¹⁴³ excepto Petrouicz, qui nondum voluit se subdere Ferdinando, sed postea Themeswarinum Ferdinando cessit, et comes factus est Andreas de Bathor.¹⁴⁴ Hec facta sunt circa festum Leurenti [!] / 1551. aug. 10./. Regina [154v] vero Johannis wayde cum filio suo dum¹⁴⁵ [!] temporis habitabant in Clausenburgio.¹⁴⁶ Interim in junio Turce ex Strigonio et Buda concurrento magnam incursionem fecerunt in montanarum [!] oppida Hungarie et Kleuan¹⁴⁷ exusserant, circa Krupinum¹⁴⁸ multas villas devastarunt, homines abegerunt, igitur ex mandato regio quintus hominum ea expedicione proficisci compulsus.

Estas in Scepusio tam arida et sicca fuit, ut prata, montes et sylue fere exaruerunt fruges [!] penuria summa.

¹³⁹ Gianbattista Castaldo 1551 ápr.–1553. márc., magyarországi főhadparancsnok. PÁLFFY 1997, 287. 1551. június elején ért Erdélybe, mint az annak átvételére kiküldött királyi sereg katonai vezetője. SZÁNTÓ, 1985, 52.

¹⁴⁰ Silesia/Szilézia/Schlesien/Slezsko (ma: Śląsk, földrajzi régió Lengyelországban). Egykorúan a cseh korona egyik országa

¹⁴¹ Johann Oppersdorf (Opperstorff) sziléziai származású lovassági főtiszt, a Murány elleni 1549. évi hadjáratban, az 1551. tavaszi erdélyi bevonulásban, ill. Szeged 1552. márc. 1-jei sikertelen védelmében is részt vett. Bernardo de Aldana szerint 1549-ben főtábornesteri rangban működött, 1551-ben állítólag századosként említik. SZAKÁLY, 1983, 527; SZÁNTÓ, 1985, 50–51; ALDANA, 1986, 64–65; SARUSI-KISS, 2008, 39.

¹⁴² Szövegromlás. Helyesen „cum Siculis et Burzenland” lenne, azaz a székelyekkel és a Barcasággal (pars pro toto: az erdélyi szászokkal) együtt.

¹⁴³ Izabella és Gianbattista Castaldo 1551. júl. 19-én kötötték meg a szászsebesi egyezményt, amelyben az 1549. évi nyírbátori egyezmény pontjait követve a királyné a kiskorú János Zsigmond nevében lemondott az uralma alatt álló területekről, átadta a koronát, és megkapta a sziléziai Oppeln hercegséget. SZÁNTÓ, 1985, 53.

¹⁴⁴ Ecsedi Báthori András (†1565) 1551 tavaszán mint királyi biztos, Nádasdy Tamás országbíró társa vonul a Castaldo vezette sereggel Erdélybe. 1552. április 1-től az erdélyi vajdai tisztséghez kapcsolt székely ispáni címet is viselte, talán ezért szerepel forrásunkban comesként.

¹⁴⁵ Helyesen: „tum” – Kolozsvár/Klausenburg (ma: Cluj, Románia).

¹⁴⁶ Jagelló Izabella királyné (1539–1559) és fia: János Zsigmond választott magyar király (1540–1571) Petrovics Péter kíséretében 1551. aug. 6-án indultak el Kolozsvárról Kassára.

¹⁴⁷ Vsz. Sebelléb/Klieb (ma: Sebechleby, Szlovákia) Hont megyei mezőváros.

¹⁴⁸ Korpona/Karpfen, Zólyom megyei bányavároska (ma: Krupina, Szlovákia).

Post festum pascatis in Polonia circa Illus, ubi quidam Feýgel Janus¹⁴⁹ ex mandato regi Sigismundi Augusto¹⁵⁰ aquam arte sua propellere curaret. Supervenit quidam Judeus, qui firmissime proposuit coram rege, quod hanc aquam arte sua necromatica [!] consumere vellet. Regia maiestas eidem assenciendo promisit Judeo negotium suum exercere, qui tres rusticos secum accepit, ipsis precipiendo, ut aquam turbarent, et tercio die plurimi maligni spiritus venire et omnem aquam penitus auferre deberent perbibendo. In eo autem maxima advenit tempestas, et Judeum simul cum rusticis abstulit, quod neque hodie scitur, quorsum pervenerunt.

Sabbato ante Bartholomei /1551. aug. 22./ Isabella venit Cassouiam una cum filio et Petrouicz, Francisco Patoczý,¹⁵¹ Pank Pal, Melchior Balasowicz et Horwath Ferencz.¹⁵²

Georgius Seredi¹⁵³ profectus est Makowiczam¹⁵⁴ cum domino Nyári Laslo¹⁵⁵ ex Epperies die Bartholomei /1551. aug. 24./, in quattuor curriculis vel redis Hispanorum, et coronam cum sceptro a regina Isabella traditam adportarunt regi Ferdinando.

Iterim Turce damna ubique intulerunt circa Nyátriam, montanes [!] civitates et Agriam, aliquot arces et castella ceperunt.

Interim IX comitatus superiores Agrie sunt constituti, venit Carolus a Scherotin¹⁵⁶ cum V C equitibus gravis armature Morauis et Bohemis, qui Transyluaniam profectus est cum capitaneo regio Sphortio Italo,¹⁵⁷ qui duxit secum IIII millia peditum Germanorum, et cum his profectus est Melchior Blasowicz, qui receptus fuit in gratiam maiestatis, et ab eadem sibi donata sunt due arces in Transyluania et M ducati, et factus est prefectus equitum levis armature M hussaronum.

¹⁴⁹ A szépeességi, az ún. kis vármegyében található Bethlenfalván (Bethlenfalva/Betlensdorf, ma: Betlanovce, Szlovákia) birtokos Feigel/Faygel család egyik tagjáról van szó. (HRADSKÝ, 1895, 166–167, 184.) A Feigelek a korban a Thurzók familiárisi köréhez tartoztak. A család egyik tagja, Peter Feigel (†1573) 1549 és 1551 között biztosan a murányi vár udvarbírájaként működött. SARUSI KISS, 2004, 428–430.

¹⁵⁰ II. Zsigmond Ágost lengyel király (1548–1572), az utolsó Jagelló-uralkodó.

¹⁵¹ Kecskeméti Patócsi Ferenc, 1552-ig a gyulai vár birtokosa, Zaránd és Békés vármegyék főispánja. 1553-ban az erdélyi Habsburg-uralom ellenfelei között tűnik fel, 1556-ban Petrovics Péter helytartó magyar tanácsosa. SZÁNTÓ, 1985, 136. OBORNI, 2002, 50, 354.

¹⁵² Vsz. azonos Marinith Horváth Ferencsel, akit 1566-ban a gyulai vár alkapitányaként említene.

¹⁵³ Serédi György, Serédi Gáspár testvére, 1552 februárja és decembere között kassai kapitány. PÁLFFY, 1997, 272.

¹⁵⁴ Makovica, Serédi Gáspár vára és uradalmi központja Sáros megyében, Bártfától északra, Zboró (ma: Zborov, Szlovákia) falu mellett.

¹⁵⁵ Ahogy az Daniel Türck naplójából is kiderül, krónikásunk itt (és a többi helyen) eltévesztette a nevet, Serédi György mellett ugyanis Nyáry Lőrinc kísérté az Izabellától visszakapott Szent Koronát a királyhoz.

¹⁵⁶ Karl Žerotin ezredes 500 morva és sziléziai lovas parancsnokaként még 1551 tavaszán, a Gianbattista Castaldo vezette királyi sereggel vonul Erdélybe. SZÁNTÓ, 1985, 50–51.

¹⁵⁷ Sforza Pallavicini (†1585) őrgrof (Marchese di Cortemaggiore) császári főtiszt. 1534-ben mutatható ki először a magyar hadszíntéren. Az 1551–1552. évi harcokban ezredesként vesz részt. 1552. nov.–1555. dec., magyarországi főhadimarsall. PÁLFFY, 1999, 231, 254–255.

Themeswar intravit pro defensione arcis Stephanus Losſonczy¹⁵⁸ et Bernhardus de Aldano¹⁵⁹ Hispanus, magister de campo cum III C Hispanis. Fama fuit belerbek ante Themeſwar perdidisse V M militum, tum in expugnatione, cum quum cederet. Nostri eum insecuti et III M militum Turcarum prostraverant, et VII septembris nostri vi Lippam civitatem receperunt,¹⁶⁰ et dicunt XV C Turcas occidisse, sed liberatus cum¹⁶¹ prioribus fugit in arcem, qui a nostris oppugnata est, sed hec fama longe aliter se habuit, nam Vlimanus de castro liber exercitum nostrum pertransivit cum omnibus instrumentis bellicis ad suos.

In Lippa fuit capitaneus Kezer Ferens, qui arcem pulvere tormentario dirupit et Turcis reliquit, cum nullum haberet et speraret subsidium. Idem Keczer in compedibus retentus fuit a domino Bathori ad tempus.¹⁶² [155r]

In mense octobris Magdeburgenses in gratiam redierunt cum Carolo V. imperatore ea condicione, ut cesari aliquot bombardas bellicas facerent, et XII M militum per h̄yemem alerent. Quod ipsi cum privilegiis eorum et religione permanerent pacifici ita, quod sacerdotes et episcopatus Mauricio electori Saxonie pro impensis belli darent 4 centum milia florenorum, nam clerici eum commoverunt ad bellum, et a clericatu vel sacerdotibus eius episcopatus tenet impignoratas Hallam, Halberstadt e/t/ Guthenbach.

¹⁵⁸ Losonczy István (†1552) 1547–1552: Nógrád megye ispánja. Miután ecsedi Báthori András a Temesközt Petrovics Pétertől 1551 júliusában átvette, 1551 augusztusától temesi ispán és az „alsó részek” főkapitánya, előbb ideiglenesen, majd 1552 márciusától véglegesen. 1551 októberében sikeresen veri vissza a Temesvár elleni oszmán támadást. KENYERES, 1997, 126–128; PÁLFFY, 1997, 275.

¹⁵⁹ Bernardo de Aldana (†1560) 1548 és 1552 között a Magyar Királyságban működő spanyol katonatiszt, tábornok (magister de campo/maestre de campo) rangban. Itteni, erősen vitatott katonai működéséről 1556 januárja után ismeretlen spanyol szerző hosszú beszámolót írt. Kiadása: ALDANA, 1986, 16–33. Aldana 1548 és 1551 között I. Ferdinándnak írott levelei: KÖRPÁS, 1999. Pontos életrajzi adatok: KÖRPÁS, 2008, 264–265.

¹⁶⁰ Az Arad megyei Lippa (ma: Lipova, Románia) 1551. okt. 8-án harc nélkül került először oszmán kézre, a hadjáratot vezető Szokollu Mehmed ruméliai beglerbég Ulama székesfehérvári béget hagyta hátra az itteni helyőrség parancsnokaként, majd 1551. okt. 16. és 26. között sikertelenül ostromolta a Losonczy István és Bernardo de Aldana által védett temesvári (Temesvár/Temeschwar, ma: Timișoara, Románia) várat (ld. a krónikát is.). Ezt követően Fráter György és Gianbattista Castaldo egyesített seregei valójában 1551. dec. 5-én foglalták el a lippai várat, Ulama boszniai bég szabad elvonulását biztosítva. (SZAKÁLY, 1983, 514.) A kelet-anatóliai származású, 1549 és 1552 között a magyarországi hódoltságban különböző bégi pozíciókat betöltő Ulamáról (cca. 1490–1556) külön feldolgozás is született: DÁVID, 2006. Köszönöm Sudár Baláznak, hogy e tanulmányra felhívta a figyelmemet.

¹⁶¹ Ettől a szótól a mondat végéig ugyanazon kéz utólagos kiegészítése, más tintával.

¹⁶² A bekezdés szintén utólagos beszúrás, ugyanazon kéz írásával, de más tintával, és a helyhiány miatt kisebb betűkkel. – Gensich valószínűleg a Sáros vármegyében honos lipóczi Keczer család egy tagjára gondolt. Ebből az időszakból ismerünk is egy Keczer Ferencet, Keczer Ambrus (†1543) fiát. Feleségét, kismarjai Bocskai Borbálát 1578-ban már özvegyként említik. (SZLUHA, 2008, 227–229.) A lippai várat valójában 1552 augusztusában foglalták vissza a törökök, miután a Bernardo de Aldana vezette keresztény helyőrség azt 1552. júl. 28-án üresen hagyta. SZÁNTÓ, 1985, 134–135.

Prima die augusti inchoatum est concilium Tridenti, ad quod ex Germania profecti archiepiscopi et electores Magontinus [!], Coloniensis et Treuerensis,¹⁶³ rex Gallie Henricus Otto nullum episcopum ex suo regno misit, et eo anno abnuntiavit pacem Carolo V, et foedus suscepit cum Turca, qui plurima damna Italis et Inferiori Germanie intulit in mari, ad quod bellum sedandum Carolus V. Augusta movens aliquot vexilla Germanorum militum in Italiam duxit ad Parmam et Placentinam recuperandam a Varnesis, qui se contra jus iurandi et fidem datam pape et cesari tradiderunt in tutelam regis Gallie et graves tumultus excitarunt.¹⁶⁴

Die Nicolai /1551. dec. 6./ Narÿ Laßlo¹⁶⁵ per Lewtscham transivit cum decem curriculis pecuniarum, quos Transsiluaniam portare debuerat pro solucione militum, uti [!] adfuit legatus pontificis, qui fratri Georgio pallium et pileum cardinalitium attulit.

Decembris 4. Bernhardus Turso in Groffenek moritur, reliquit Hanns, Christophorum, Bernhardum, Hanns et quattuor filias.¹⁶⁶

In fine huius anni frater Georgius tragicum exitum habet, 15 [!] enim 17 decembris in castello Wincza a Sphorcia Italo et duobus auxiliantibus primum bombarda petitus, sed cum ictus non esset letalis, a duobus Italis in utraque [!] latere transfossus est pugionibus.¹⁶⁷ Causa hec ferebatur esse, quod XIII C Turcas ex arce Lipa incolumes dimiserat, et illis ad defensionem sui duos curriculos koczy vocatos onustos telis et pixidibus barbatis miserat, et suos hussarones dimiserit, ac bellerbecko basse scripserit, ut veniret ad delendum regium¹⁶⁸ exercitum, qui iam consilio Monachi sub specie seu fuco quodam discessus Turcarum in diversas partes dispersus fuit, ita precium sue prodicionis tulit. [155v]

1551 de morte Georgii Thesaurarii.¹⁶⁹ Olomon beck ab exercitu beglerbeck Transiluaniam intravit post exitum regine. Isabella cum filio suo et Petro Petrouith, Bathor Andreas et Nadaschdi¹⁷⁰ in castro Lÿpa castellanos constituunt, Johannem

¹⁶³ A tridenti zsinat (1545–1563) második szakasza 1551 májusában kezdődött. A krónikákban említett résztvevők a mainzi, a kölni és a trieri érsekek, akik egyben a birodalom választófejedelmek is.

¹⁶⁴ II. (Valois) Henrik francia király (1547–1559) 1551-ben itáliai szövetségese, Ottavio Farnese (1524–1586) párizsi herceg védelmében kezdett harcot III. Gyula pápa és V. Károly császár hadai ellen.

¹⁶⁵ Megint csak Nyáry Lőrincről van szó.

¹⁶⁶ (I.) Bernhard Turzo [Thurzó (I.) Bernát, †1551], Thurzó Elek és Thurzó (V.) János unokaöccse, a család rövid életű alsó-ausztriai ágának tagja. 1535-től 1539-ig étekfogó, 1539-től haláláig pohárnok I. Ferdinánd bécsi udvarában. 1536-ban kastélyt vásárolt az alsó-ausztriai (Bécs melletti) Grafeneggben. Itt említett fiai közül Johann (Hans) és Christoph fiatalon elhunytak, csak (II.) Bernhard (†1595/1596) érte meg a felnőttkort. LUDIKOVÁ–MIKÓ–PÁLFFY, 2006, 328–329, 339.

¹⁶⁷ Fráter Györgyöt 1551. dec. 17-én hajnalban gyilkolták meg a Fehér megyei Alvincon (ma: Vințu de Jos, Románia) Sforza Pallavicini főstrázsester és emberei, I. Ferdinánd parancsára. A merénylet hátterében a Fráter török kapcsolataival szembeni gyanakvás, egy esetleges politikai irányváltástól való félelem rejtett. Az utolsó cseppet a pohárban az jelentette, hogy Fráter György 1551. nov. 28-án kieroszakolta az Ulama boszniai bég („Ulimán bég”) vezette oszmán helyőrség szabad elvonulását. A merényletnek és hátterének részletes feldolgozása: BARTA, 1988; PAPO, 2011, 321–426.

¹⁶⁸ A szó végéről egy felesleges hasta kihúzva.

¹⁶⁹ A krónika itt egy másik forrás felhasználásával ismerteti újra Fráter György halálának körülményeit.

¹⁷⁰ Nádasdi Nádasdy Tamás (1498–1562) Mohács után többször is pártot váltó nagybirtokos, 1534-től végleg Ferdinánd oldalán. 1537–1542: horvát–szlavón bán, 1542–1554: országbíró, 1554–1562:

Pethew¹⁷¹ et Franciscum Keczer, illi neque Turcam videntes ingenia bellica confringunt et castrum vacuum deferentes, ex eo fugiant. [!] Olomanus autem precedens castrum intravit. Hispani vero eos insequendo civitatem occupant et castrum obsidentes. Monachus, ut semper callidissimus astucia favente Olomannum cum omni suo bellico apparatu et thesauro cesario libere cum salvo conductu exire permittit, quod Baptista generalis gencium regaliū capitaneus male ferens, animo cum suis in Monachum conspiravit, legatum Turcicum ad eundem missum in redeundo captivat, et omnem intencionem percunctando, qui dixit, ut Monachus a Transylvanis tributum cesari suo colligeret, et Isabellam cum filio suo econverso in regnum collocaret, secus totam Transylvaniam vellet depredare et incinerare, atque apud eundem Monachi literas invenit ad buglerbeck [!] scriptas. Qualiter secundum promissa Olomanum eliberasset, et ne modo in Ferdinandi exercitum irrueret, donec alios invicem segregaret, modo ipsum prevalerent. Istud audiens Hispanus alios tres elegit, ut Sphorcia, Marcatta¹⁷² et N. ad interficiendum Monachum. Qui post ratam conspiracionem die Thome /1551. dec. 21./ in mane castellum Vinicze in ore consueto intrantes, unus eorum ex ictu¹⁷³ paxidis Monachum in capite non adeo nocivum [!] vulneravit, qui puerum apprehendendo, ne pugionibus ipsum offendere possent, sese protegit, hii autem puerum et Monachum interficiunt, et reliquos duos cubicularios [!]. Banck Paulus¹⁷⁴ vix auffugit in castrum Viwar,¹⁷⁵ et statim contra Hispanos exercitum colligere proponit. Quid novi in brevi exaudietur, ita infoelix Monachus insperatam cardinalatus infulam et pileum expectare non potuit a papa et Ferdinando rege eidem legatam, sed intempestiva morte spiritum emisit.

1552 Rex Ferdinandus Prage in Bohemia conventum habuit, in subditis Bohemis imposuit tributum quadrenne, ut de singulis vasis [156r] cerevisiae duo grossi dentur, insuper quilibet de centum florenis ad subsidium contra Turcas daret duos florenos cum medio.

nádor. 1542 végétől vagy 1543 elejétől haláláig megszakításokkal „dunántúli” országos főkapitány. 1551-ben az Erdély átvételére küldött egyik királyi biztos. PÁLFFY, 1997, 269; BESSENYEI, 1999; BESSENYEI, 2005, 17–39.

¹⁷¹ Gersei Pethő János (1515/1516? –1578) királyhű dunántúli főúr, 1547-ig V. Károly szolgálatában áll. Az 1550-es évektől számos katonai és polgári pozíciót tölt be a Magyar Királyságban, 1557–1559 között kassai kapitány. 1551 októberétől ideiglenes kapitány Lippán, ő adja fel a várat a töröknek. [Pálffy Géza kéziratosszeállítása alapján, használatáért köszönetünket fejezzük ki a szerzőnek.]

¹⁷² Alonso de Mercado (†1565), az ókasztíliai Medina del Campóból származó spanyol nemes, királyi fővadász I. Ferdinánd és I. (II.) Miksa udvarában, a király 1551 decemberének elején küldte Erdélybe. Ő hozta Sforza Pallavicininek a merénylet kivitelezésére szóló parancsot. Ahogy azt krónikánk is jelzi, maga is részt vett annak végrehajtásában. BARTA, 1988, 8, 217; KÖRPÁS, 2008, 281.

¹⁷³ A szó közepe javított.

¹⁷⁴ Bánk Pál (cca. 1499–1554 után) 1549-ben biztosan (szamos)újvári várnagy, 1552–1553-ban erdélyi alvajda ecsedi Báthory András vajda mellett. 1552 végén a dévai vár védelmét irányítja az oszmánokkal szemben, 1555-ben száz lovas és száz gyalogos parancsnoka. JAKÓ, 1990, No. 4934, 4940, 5218; OBORNI, 2002, 99; PAPO, 2011, 483.

¹⁷⁵ Szamosújvár, Kolozs/Belső-Szolnok megye (ma: Gherla, Románia).

Item 27. ianuarii Isabella relictā Johannis weýde regis Hungarie cum filio Johannis regis de Cassouia discessit cum Petrowicz, quam episcopus Nitriensis et Perenni iussu regie maiestatis usque Oppoliam¹⁷⁶ commitati [!] sunt. In Epperis a civitatibus superioribus iussu regis pro facultate hospitata fuit.¹⁷⁷

Item Georgius Seredi interim Cassouiam presidio tenuit, donec regia maiestas confusum statim¹⁷⁸ [!] eius civitatis reformaverit.

Item Leonhardus Ceczy¹⁷⁹ capitaneus Cassouiensis sub discessum regine mortuus est. Quidam dicunt dolore et cruciatu consciencie extinctum, quidam vero, quod ipsemet venenum hauisset, ne magis superstes remaneret, et ad archiproditores suos rediret tempestive.

Item marcio fama ferebatur Zegedinum a Ferdinandinis occupatum esse, quod constitit¹⁸⁰ multo sanguine effuso, nam utrinque multi cecidere Turce et Christiani, a Turcis profligati raptim abducti a bassa Bridensi¹⁸¹ [!], dicuntur ad IIII millia hominum cesa, civitas Zegedinensis maiori ex parte igne a Turcis conflagrata.¹⁸²

Rex Gallie, Henricus quartus prope Parma civitatem Italie, quam recuperaverat, bellum gessit contra Carolum V. cesarem, cui postea confederati sunt.¹⁸³

Dux Mauricius Saxonie elector et alii duces, qui contra cesarem bella moverunt causa religionis, ut prae se tulerunt, et propter libertatem Germanie et pro eliberacione landtgravio Phylippo Hessie captivo cesaris confederati ceperunt primo Augustam, Tonawardam et alias civitates dedicione acceperunt.¹⁸⁴ Rex Ferdinandus cum Mauricio

¹⁷⁶ Opolia/Oppeln (ma: Opole, Lengyelország) felső-sziléziai hercegség és város, amely az 1551. júl. 19-i szászsebesi egyezmény alapján jutott Izabellának és fiának, Erdélyről való lemondásuk fejében.

¹⁷⁷ A szó a sor alá utólag beszúrva.

¹⁷⁸ Helyesen: „statum”.

¹⁷⁹ Czecey Lénárd (1500?–1552) 1536 és 1551 között Szapolyai János, majd Izabella kassai főkapitánya. Krónikánk is megerősíti, hogy 1552. január elején, közvetlenül Izabella és János Zsigmond Kassáról való távozása előtt hunyt el. A korabeli magyar források általános véleménye, hogy az 1551. évi uralomváltozás és birtokainak elkobzása miatti szívfájdalom vitte el. Életéről nemzeti romantikus szemléletben: TAKÁTS, 2010.

¹⁸⁰ Utána áthúzva: „m[u][t]”.

¹⁸¹ Helyesen: „Budensi” (másolás során bekövetkező tipikus szövegromlás).

¹⁸² 1552. márc. 1. Hádım Ali budai pasa visszafoglalja a Bernardo de Aldana vezette királyi erőktől Szeged városát (ez a „szegedi veszedelem”), amelyet febr. 20-ról 21-re virradó éjjel a magyar hajdúk a volt szegedi kereskedő, Tóth Mihály vezetésével, az 1543 óta tartó oszmán fennhatóságot megszakítva visszafoglaltak a töröktől. A várost érintő pusztulás Szakály Ferenc szerint nem volt olyan mértékű, mint azt a korabeli keresztény források hangsúlyozzák. SZAKÁLY, 1983, 521–532.

¹⁸³ II. (Valois) Henrik francia király és V. Károly itáliai háborújának folytatásáról van szó.

¹⁸⁴ Az ezúttal Mórıc (1521–1553) szász választó vezette protestáns fejedelmek 1552 elején II. Henrik francia király támogatásával ismét hadba szálltak V. Károly császár ellen (ún. „Fürstenaufstand”), gyorsan elfoglalva a délnémet városokat. (Köztük a fent említett svábföldi Ausburgot és Donauwörthöt.) 1552 márciusában Tirolba is benyomultak, Innsbruckban majdnem a császár is a kezükre került, ám sikerült előbb a karintiai Villachba, majd onnan a stájerországi Judenburgba menekülnie. Linzi tárgyalások után 1552 augusztusában, a bajorországi Passauban született meg a két fél közötti megegyezés, amelynek értelmében Mórıc apósa, Fülöp hesseni őrgróf és János Frigyes korábbi szász választó kiszabadultak a császár fogságából.

primo Lincii habuit tractatum de pace, quem cesar debuit conservare, postea 28. maii Pataui [!] sequitur exitus concordie vel discordie.

Mauricius occupavit Isbruck, cesar fugit in Stiriam, Judenburgium. Johannes dux Saxonie elector liberatur a cesare, electura eidem reditur. [!]

Item 28. maii Pataui conventus habitus, quo principes convenerunt confederati, et eorum legati cum quibus intermediente rege Ferdinando [156v] et suis adiunctis pax inita est in mense julio, excepto rege Gallie, contra quem Carolus V. imperator cum exercitu, ut dicitur C M movet, secus Ferdinandus vel filius eius, Maximilianus cum duce Mauricio ad diem Laurentii /1552. aug. 10./ pro redimenda Hungaria a Turcorum incursione cum defensivis¹⁸⁵ copiis expectatur. Interim Themessiensis arx a Turcis capitur, Steffanus a Lossoncz, qui prefuit arci cum VII M in ea, cum nullum haberet auxilium, a Turco¹⁸⁶ interficitur, et omnes, qui se defenderunt, ceteri capti et abducti.¹⁸⁷ Arx Lippa, in qua fuit magister de campo Hispanus et capitán Istwan Hungarus per pulverem tormantarium disiicitur, et tormenta in Julam albam¹⁸⁸ vehuntur, quo homines in arcem confugerunt.¹⁸⁹ In Transylvania maximus terror et timor fuit, quare non solum a Turcis, sed etiam wäywoda Muldaue [!] Coronam¹⁹⁰ civitatem obsidebat, que per Johannem Castaldum debebat defendi, sed quare Turcarum copiae ibidem magne existentes non valuerint illis resistere.

Item in partibus superioribus ante paucos dies Turce ceperant arces Dregel, Czag, Zeczyn et alia castella.¹⁹¹ Rex Ferdinandus cum circa Czak misisset copiam militum pro defensione illarum partium, donec rex Ferdinandus cum Mauricio duce adveniret, Erasmus Tewfel capitaneus existens gencium conspiracionem iniit cum Turca, et exercitum Ferdinandinum in vallum introduxit, atque Turcam allexit ex promontoriis, ab utraque parte irruentes in exercitum in summo mane, cum sese commovere debuerant, in vigilia Laurentii /1552. aug. 9./ cecidit exercitus Ferdinandi et prostratus

¹⁸⁵ A szó „defensio”-ból javítva.

¹⁸⁶ A szó javítva: „Turci”-ból.

¹⁸⁷ 1552. júl. 27-én Losonczy István temesi ispán szabad elvonulás fejében feladta a temesvári várat. A kivonuló helyőrséget az ostromlók a megállapodást megszegve lemészárolták. SZÁNTÓ, 1985, 113–126.

¹⁸⁸ A krónika e név alatt alighanem a Békés megyei Gyula várát és nem Gyulafehérvárt (Weissenburg/Alba Iulia, ma: Alba Julia, Románia) érti.

¹⁸⁹ Lippát 1552. júl. 30-án foglalta el Kara Ahmed pasa másodvezír, miután a védelmet irányító Bernardo de Aldana és katonái azt üresen hagyták.

¹⁹⁰ Brassó/Kronstadt/Corona (ma: Braşov, Románia).

¹⁹¹ Hádım Ali budai pasa 1552. júl. 9-én foglalta el a drégelyi várat a Szondi György vezette királyi csapatoktól, majd még július folyamán a térség várainak nagy része, köztük a fent említett Ság/Ipolság (ma: Šahy, Szlovákia) erődített kolostora és a Nógrád megyei Szécsény vára is a kezére került.

est penitus.¹⁹² Teufel fugam dedit inter Turcas, Sphardalatus episcopus¹⁹³ capitur, et plurimi alii milites, de quo exercitu vix III C milites equestres abierunt, multi vulnerati fuga ex montanis civitatibus facta viri gravissimo edicto manere coacti sunt pro presidio et defensione montanarum. Turca arcem Sabrack¹⁹⁴ obsidere nitebatur. In illo conflictu Hussaronum pars ad montem quendam cesserunt [!], et Germanorum et Italorum lamentabilem stragem pro spectaculo habuerunt. Christiani tamen non multi mortui vel cesi sunt, plures captivati et abducti. Turca cum multitudine sua campum potitus est, et obtinuit tormenta Christianorum, que advehi debebant exercitui per medium miliare a castris abesse percipientes. Cladem miserabile duxerunt in arcem Antiquum Solium per aliam viam.

¹⁹² Erasmus Teufel (†1552), magyarosan „Ördög Rézmán” 1541-től a Magyar Királyságban szolgáló katonatiszt. 1550–1552: soproni kapitány, 1551. jan.–jún.: magyarországi hadbiztos. 1551–1552: a magyarországi könnyűlovasság főkapitánya. Az Erasmus Teufel kapitány és Sforza Pallavicini vezette királyi hadak 1552. aug. 9-én a Hont megyei Palást (ma: Plášťovce, Szlovákia) mellett szenvedtek vereséget Hádím Ali budai pasától. A fogságba esett Teufelt 1552 végén Konstantinápolyban kivégezték. PÁLFFY, 1999, 261–263.

¹⁹³ Agostino Sbardelatti váci püspök (1548–1552). SZÁNTÓ, 1985, 174.

¹⁹⁴ Csábrág ld. feljebb.

Rövidítések, forrás- és irodalomjegyzék

- ŠAL MML Štátny archív v Levoči, Magistrát mesta Levoča. (Lőcsei Állami Levéltár – Lőcse város levéltára)
XXI/2. Wissbuch 1550–1615. (tiltáskönyv)
XXI/57. Martzelbuch 1560–1590. (telekkönyv)

*

- ALDANA
1986 *Bernardo de Aldana magyarországi hadjárata [1548–1552]*. Kiad. SZAKÁLY Ferenc. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1986.
- BAL
1914 BAL Jeromos: *Szepesvára története*. Lőcse, Szepesmegyei Történelmi Társulat, 1914.
- BARÁTHOVÁ
2012 BARÁTHOVÁ, Nora: *Politický vývoj mesta Kežmarok od polovice 15. storočia do polovice 18. storočia*. In: *História Kežmarku do polovice 18. storočia*. Szerk. UŐ: Kežmarok. Jadro, 2012. 98–157.
- BARTA
1988 BARTA Gábor: *Vajon kié az ország?* Budapest, Helikon Kiadó, 1988.
- BESSENYEI
1999 BESSENYEI József: *Nádasdy Tamás a politikus és államférfi*. In: *Nádasdy Tamás (1498–1562) Tudományos emlékülés: Sárvár, 1998. szeptember 10–11*. Szerk. SÖPTEI István. Sárvár, Nádasdy Ferenc Múzeum, 1999, 9–25.
- BESSENYEI
2005 BESSENYEI József: *A Nádasdyak*. Budapest, General Press, 2005.
- BÓNA–PLAČEK
2007 BÓNA, Martin–PLAČEK, Miroslav: *Encyklopédia slovenských hradov*. Bratislava, Slovart, 2007.
- BONFINI
1936–1941 BONFINI, Antonio: *Rerum Ungaricarum decades*. Kiad. FÓGEL József–IVÁNYI Béla–JUHÁSZ László. Lipcse–Budapest, B. G. Teubner, 1936–1941.

- BRUCKNER
1922
BRUCKNER Győző: *A reformáció és ellenreformáció története a Szepességen I. (1520–1745)*. Budapest, 1922.
- DÁVID
2006
DÁVID Géza: *Egy távolról jött oszmán főember a magyar végeken*. In: *Keletkutatás 2002 ősz–2006 ősz*, 62–82.
- DEDEK CRESCENS
1889
DEDEK CRESCENS Lajos: *A karthausiak Magyarországon*. Budapest, saját kiadás, 1889.
- DEMKÓ
1891
DEMKÓ Kálmán: *A szepes-szombati krónika*. Lőcse, Szepesmegyei Történelmi Társulat, 1891.
- DEMKÓ
1897
DEMKÓ Kálmán: *Lőcse története I. Jog-, mű-, és művelődéstörténeti rész*. Lőcse, Szepesmegyei Történelmi Társulat, 1897.
- ENGEL
1996
ENGEL Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457 I–II*. Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 1996.
- FEKETE NAGY
1934
FEKETE NAGY Antal: *A Szepesség területi és társadalmi kialakulása*. Budapest, 1934.
- GRZESIK
2003
GRZESIK, Ryszard: *Polsko-węgierska granica na Spiszu – dzieje historiograficznych zmagañ*. In: *Terra Scepusiensis*. Szerk. GŁADKIEWICZ, Ryszard–HOMZA, Martin. Levoča–Wrocław, Ministerstvo školstva SR, 2003, 341–352.
- HAIN
1910–1913
HAIN Gáspár: *Lőcsei krónikája*. KIAD. Bal Jeromos–FÖRSTER Jenő–KAUFFMANN Aurél. Lőcse, Szepesmegyei Történelmi Társulat, 1910–1913.
- HORVÁTH
2012
HORVÁTH Richárd: *Mitől vár a vár? Márkusfalvi Máriássy István várépítési kísérlete 1507-ben*. In: *Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára*. Szerk. MIKÓ Gábor–PÉTERFI Bence–VADAS András. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2012, 421–430.

- HRADSZKY
1895
HRADSZKY József: *A szepesi „tíz-lándsások széke” vagy a „Kisvármegye” története*. Lőcse, Szepesmegyei Történelmi Társulat, 1895.
- JAKÓ
1990
A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei II. (1485–1556). Kiad. JAKÓ Zsigmond. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990.
- KENYERES
1997
KENYERES István: *A temesvári udvarbíró utasítása (1552). Adalékok az 1551/52. évi temesvári eseményekhez*. In: *Fons* 4 (1997) 2. sz. 125–148.
- KENYERES
2008
KENYERES István: *Uradalmak és végvárak. A kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2008.
- KOLLÁROVÁ
2006
KOLLÁROVÁ, Zuzana: *Osobnosti mesta*. In: *Spišská Belá*. Szerk. Uő: Prešov, Universum, 2006, 414–427.
- KORPÁS
1999
KORPÁS Zoltán: *Egy spanyol zsoldosvezér levelei a XVI. század közepén vívott magyarországi háborúkról. Adalékok Bernardo de Aldana magyarországi tevékenységéhez (1548–1552)*. In: *Fons* 6 (1999) 1–2. sz. 3–129.
- KORPÁS
2008
KORPÁS Zoltán: *V. Károly és Magyarország*. Budapest, Századvég, 2008.
- KÖSZEGHY
2008
KÖSZEGHY Péter: *Balassi Bálint. Magyar Alkibiádesz*. Budapest, Balassi Kiadó, 2008.
- LACZLAVIK
2003
LACZLAVIK György: *Várday Pál. 1526. november 15.–1549. október 12*. In: *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szerk. BEKE Margit. Budapest, Szent István Társulat, 2003, 240–247.
- LACZLAVIK
2004
LACZLAVIK György: *Várday Pál esztergomi érsek, királyi helytartó pályafutásának kezdete*. In: *Levéltári Közlemények* 75 (2004) 2. sz. 3–43.
- LUDIKOVÁ–MIKÓ–PÁLFFY
2006
LUDIKOVÁ, Zuzana–MIKÓ Árpád–PÁLFFY Géza: *A lőcsei Szent Jakab-templom reneszánsz és barokk síremlékei, epi-*

- tárfiumai és halotti címerei (1530–1700).* In: *Művészettörténeti Értesítő* 55 (2006) 2. sz. 327–410.
- Magyarország
történeti
kronológiája
1982
- MIKÓ
2013
- MÜNNICH
1878
- NEUMANN
2010–2011
- OBORNI
2002
- PÁLFFY
1997
- PÁLFFY
1999
- PÁLFFY
2004
- PÁLFFY
2011
- Magyarország történeti kronológiája* I–II. Szerk. BENDA Kálmán. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.
- MIKÓ Gábor: *A középkori magyar királyok ismeretlen lajstroma Monoszló András könyvtárából.* In: *Acta Universitatis Szegedinensis. Acta Historica* 135 (2013) 125–137.
- Alexander MÜNNICH: *Melchior Genersich, ein Schullehrerleben vor 400 Jahren.* Igló, 1878.
- NEUMANN Tibor: *Békekötés Pozsonyban – Országgyűlés Budán. A Jagelló–Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492).* In: *Századok* I. 144 (2010) 2. sz. 335–371., II. 145 (2011) 2. sz. 294–347.
- OBORNI Teréz: *Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt 1552–1556.* Budapest, Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány, 2002.
- PÁLFFY Géza: *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században.* In: *Történelmi Szemle* 39 (1997) 2. sz. 257–288.
- PÁLFFY Géza: *A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598.* Győr, Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára, 1999.
- PÁLFFY Géza: *Koronázási lakomák a 15–17. századi Magyarországon.* In: *Századok* 138 (2004) 5. sz. 1005–1101.
- PÁLFFY Géza: *A Thurzó család a Magyar Királyság arisztokráciájában. Egy különleges arisztokrata familia Magyarországon.* In: *Történelmi Szemle* 53 (2011) 63–84.

- PÁLFFY–PERGER
1998 PÁLFFY Géza–PERGER, Richard: *A magyarországi török háborúk résztvevőinek síremlékei Bécsben*. In: *Fons* 5 (1998) 2. sz. 207–260.
- PAPO
2011 PAPO, Adriano: *Giorgio Martinuzzi. Figura e ruolo politico di un monaco-statista dalmata nella storia ungherese del cinquecento*. Szombathely, Savaria University Press, 2011.
- PIIRAINEN
2003 PIIRAINEN, Ilpo Tapani: *Das Rechtsbuch der XI Zipser Städte*. Levoča, Verlag Polypress, 2003.
- PIIRAINEN–POLLÁKOVÁ
2013 PIIRAINEN, Ilpo Tapani–POLLÁKOVÁ, Soňa: *Die Chroniken der frühen Neuzeit aus der Zips*. Levoča, Spišský dejepisný spolok, 2013.
- PIIRAINEN–SKÁLA
2004 PIIRAINEN, Ilpo Tapani–SKÁLA, Emil: *Texte der frühen Neuzeit aus der Slowakei*. Berlin, Weidler Buchverlag, 2004.
- SARUSI KISS
2004 SARUSI KISS Béla: *Murány tisztségviselői a XVI. században. Archontológiai és életrajzi adattár*. In: *Fons* 11 (2004) 397–441.
- SARUSI KISS
2008 SARUSI KISS Béla: *A természet által megerősített vár. Murány végvár és uradalma a 16. század második felében*. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2008.
- SEIDEL
1998 SEIDEL, Renate: *Die Grafen von Mansfeld. Geschichte und Geschichten eines deutschen Adelsgeschlechts*. Egelsbach, Fouqué Literaturverlag, 1998.
- SRH
1937–1938 *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum* I–II. Szerk. SZENTPÉTERY Imre. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1937–1938.
- SUCHÝ
1974 SUCHÝ, Michal: *Dejiny Levoče* I. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo, 1974.

- SUGÁR
1984 SUGÁR István: *Az egri püspökök története*. Budapest, Szent István Társulat, 1984.
- SVÁBY
1895 SVÁBY Frigyes: *A Lengyelországnak elzálogosított XIII szepesi város története*. Lőcse, Szepesmegyei Történelmi Társulat, 1895.
- SZAKÁLY
1983 SZAKÁLY Ferenc: *Kísérlet Szeged visszafoglalására*. In: *Szeged története I. A kezdetektől 1686-ig*. Szerk. KRISTÓ Gyula. Szeged, Somogyi Könyvtár, 1983, 513–534.
- SZÁNTÓ
1975 SZÁNTÓ Imre: *A szolnoki vár felépítése és a török kézre jutása*. In: *Szolnok város története I*. Szerk. KAPOSVÁRI Gyula–MÉSZÁROS Ferenc. Szolnok, Szolnok Megyei Lapkiadó Vállalat, 1975, 39–56.
- SZÁNTÓ
1985 SZÁNTÓ Imre: *Küzdelem a török terjeszkedés ellen Magyarországon. Az 1551–52. évi várháborúk*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985.
- SZELÉNYI
1917 SZELÉNYI Ödön: *A magyar evangélikus iskolák története a reformációtól napjainkig*. Pozsony, Wigand Ede, 1917.
- SZLUHA
2008 SZLUHA Márton: *Sáros, Turóc vármegye nemes családjai*. Budapest, Heraldika Kiadó, 2008.
- TAKÁTS
2010 TAKÁTS Sándor: *Czeczey Lénárd kapitány (1500?–1551)*. In: *Uő: Régi magyar kapitányok és generálisok*. Budapest, Magyar Ház, 2010, 13–32.
- THURÓCZI
1985–1988 DE THURO CZ, Joannes: *Chronica Hungarorum I–II*. Kiad. GALÁNTAI Erzsébet–KRISTÓ Gyula. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985–1988.
- C. TÓTH
2009 C. TÓTH Norbert: *Ki kicsoda az ecsedi Bátorai családban. A Bátorai család ecsedi ágának tagjai, 1377–1541*. In: *Szabolcs-szatmár-beregi Szemle* 44 (2009) 1. sz. 5–47.
- VIROVE CZ
2013 VIROVE CZ Nándor: *Válaszúton uralkodók között*. In: *Paletta. I. Koraiújkor-történeti diákkonferencia. Tanulmánykötet*.

Szerk. FEKETE Bálint–NYÚL Viktor. Budapest, ELTE BTK, 2013, 7–22.

WAGNER
1774

WAGNER, Carolus: *Analecta Scepusii sacri et profani. Pars II. complectens scriptores rerum Scepusiacarum, quibus accedunt inscriptiones templorum Scepusiensium*. Bécs, Johann Thomas Trattner, 1774.

WAGNER
1778

WAGNER, Carolus: *Analecta Scepusii sacri et profani. Pars IV. complectens genealogiam illustrium familiarum, quae olim in Scepusio floruerunt*. Pozsony–Kassa, Johann Michael Landerer, 1778.

WEBER
1895

WEBER Samu: *Szepesvármegye történelmi irodalmának bibliographiája*. Előszóval és tárgymutatóval ellátta: Dr. Demkó Kálmán. In: *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Milleniumi Kiadványai I.* Szerk. DEMKÓ Kálmán. Lőcse, Szepesmegyei Történelmi Társulat, 1895.

WERTNER
1892

WERTNER Mór: *Az Árpádok családi története*. Nagybecskerek, 1892.